

НАСЕЉЕ БЕОГРАЂАНА ОД 1521 У ЦАРИГРАДУ

ЊИХОВА ЦРКВА УСПЕНИЈА СВ. БОГОРОДИЦЕ

ОД
СТ. НОВАКОВИЋА

Као што је познато, Београд су Турци освојили тек 29. августа 1521, много времена након потпуног освојења српских земаља. Узрок је томе поглавито што је Београд 1427 уступљен Угарској, па од тога времена у напредак није делио судбину српских него угарских земаља. Бој на Мохачу и освојење Будима збише се 1526 год.

Кад је, том приликом, после крваве борбе и јуначке одбране, Београд пао у руке Султану Сулејману, који је собом управљао опсадном борбом против града, он нареди да се Срби, становници Београда, који су свој град јуначки бранили, пресеље у Цариград.

Ови пресељеници нису пошли сами, него су, по допуштењу султановом, из Београда повели са собом пут Цариграда и своје светиње.

Прегледавши све изворе, архимандрит И. Руварац је утврдио*) да су те светиње биле ово:

1. Мошти св. Петке. Та светитељка била је родом из околине Цариграда, и ту су јој мошти и почивале. За време латинскога царства и владе у Цариграду (1204—1261), те мошти изиште од Латина бугарски цар Јован Асен и пренесе их у свој престоли град Трнов. Кад наиђе турска најезда у XIV. веку и Турци узму Трнов, света Петка буде склоњена и пренесена у Видин. По кратком

времену, кнегиња Милица је изиште од свога зета Бајазита и донесе је у Србију. По том су у Србији, очевидно у Београду, мошти св. Петке боравиле докле их после освојења Београда 1521 Београђани не понесоме са собом у Цариград, у њихову домовину. Ту су се чувале до 1641, а те године их од Турака изиште и испуни молдавски војвода Василије Лунул, те их однесе у свој престоли град Јаш, где се налазе и данас.

2. Мошти царице Теофаније. За њих се не зна како су и којим су путем доспеле у Београд и затекле се у њем онда кад је ола катастрофа хришћанске власти настала. И. Руварац претпоставља да су и те мошти могле доћи у Београд од некуда из Бугарске, после пропасти хришћанске власти у тој земљи.

3. Икона мајке Божје, живописана руком св. јеванђелиста Луке. У животу царице Јелене у Цароставнику архиепископа Давида (додаје архимандрит И. Руварац) забележено је како је краљица Симонида, жена краља Милутина, идући у походе својој јетрви краљици Катељини, дошла у град Београд, и ту се, у великој саборној митрополитској цркви, поклонила чудотворном образу *пресвете Богородице*. Може се претпостављати да је то та иста икона, а некаква се икона Богородичина спомиње у Београду још и 1073, приликом тадашње мађарске опсаде Београда.

На једном месту се*) бележи да су београдске пресељенике, ради ових светиња што

су их собом носили, у Цариграду дочекали патријарх, православно свештенство и мноштво народа.

Толико је о томе великом догађају записано у нашој књижевности. Није до сад обраћена пажња на оно што се о истој догађају помиње или зна на другом месту, у Цариграду самом, и у овамошњим записима.

*) Гласник XLIX, 1—5.

*) Rad XVIII, 125.

Бура Јанковић, српски песник.

Разгледајући планове Цариграда, нарочито један на коме су градеки зидови са својом непосредном околином цртани, опазили смо на неколико стотина метара северно од Једи-Куле (седам кула), замка испод којега сада железница у Цариград улази, цркву и улице око ње с натписом *Συνεχία Βαλκυνάδίου* турски *Белирад-Махале*, што бисмо ми могли назвати *Насеље Београдско*. Потраживши шта о томе има по књигама у којима су истраживане старине Цариграда, нашли смо у делу Скарлата Византија ово: „Дале од Златних Врата к Силивријским Вратима¹⁾ налази се насеље које се зове Београдско и има и цркву посвећену Успенију Богородице. Насељу је дато то име с тога што су се на том месту населили Београђани из Србије, које је освојитељ Београда, султан Сулејман, послао у Цариград 1521 године. Из Београда су они донели црквене иконе и остале црквене ствари, као и мошти Свете Петке Нове, из Епивата села близу Силиврије. Због сродства са српским владоцима, византијски су цареви те мошти послали били у Србију. Њих је доцније изискао молдавски кнез Василије Арбанас, звани Лупул, и да би их добио, исплатио је 1632 год. дуг Светога Гроба у 42.000 златника мађарских а 1641 цео тадашњи дуг Патријаршије. Тако патријарх Партеније II (1539—1644) преда мошти св. Петке. Служили су их једне ноћи низа зид Фанара те их послали у Молдавију. За допуштење овога преноса кнез је платио и Порти 390 кеса (45.428 дин. 80 п. у злату.)²⁾ У списку цариградских цркава исти писац зове ову цркву *Богородичина из Београда* (*ἡ τῆς Θεοτόκου ἐκ Βαλκυνάδης*). Што о светињама треба знати, наведено је напред по врло поузданим истраживањима архимандрита Ил. Руварца. Занимљивости ради наведемо што Ск. Византије о томе још наводи у белешци под линијом. „Тевет у својој Космографији прича како је 1565 године приликом бављења у Цариграду чуо од патријарха да је султан Сулејман по освајању Београда донео отуда мошти св. Петке, као и друге свете мошти, на међу осталим и руку св. Варваре и многе црквене драгоцености и једну велику икону Богородице, позлаћену и посребрену, али није хтео ове ствари да чува у Двору, него их је послао на поклон патријарху. Француски преводилац Халкокондила навео је још како је султан Сулејман заповедио да се те мошти уз пут излажу на целивање хришћанима, те да је тим начином сакупљено доста новаца. Кад је пак стигао у Цариград, султан је поручио патријарху да купи те свете мошти за 12.000 дуката, иначе ће наредити да се оне баце у море. Исплативши ту цену, патријарх је добио те мошти.“

Толико по овамошњим књигама, до којих смо могли доћи, о светињама Београдске цркве.

О Београђанима самим забележио је Паспати у своме делу „О опсади и освајању Цариграда“ да је после освајања Београда 1521 султан Сулејман мноштво становника београдских послао у Цариград и да је ту од њих населио као *Насеље Београдско* у подграђу *Неаматија*³⁾

1) Златна су Врата била близу садашње Једи-Куле-капије (до улице железничкога) и сад су закидана. Силивријска Врата су друга надући на више к северу.

2) Π Κοινότητιν πολιτ. Αθηνῶν 1890, I 332.

3) Таким се именом зове подграђе од Једи-Куле и Силивријске Капије на исток, у ком је Насеље Београдско.

као и село Београд иза *Бујукдера*, давши им за задатак да се старају о пијаћој води за варош и за села око Босфора. У накнаду за то они су ослобођени од пореза.

Толико у књигама и у њиховим белешкама. Но да се обрнемо од њих ономе што се сад види на месту самом.

Они који из наших крајева дођу да што раде или да се проводе по Цариграду прво ће сазнати за село и шуму Београд. Та се места налазе на сат северозападно и западно од Тералије и Бујукдера, главнога дипломатског и господског летовника цариградског на Горњем Босфору. Шума Београд везана је с оба та приморска места врло добрим колекским друмом, који од Босфора к западу води кроз прекрасну долину, окружену брежуљцима, понавјише шумом и цбуновима обраслим. Тим се путем од толиких година креће у летње шетње богаташко и господско становништво из летњиковца Горњег Босфора. Место на коме је село Београд налази се међу Црним Морем и Златним Рогом, у изворном пределу оних речица које се у Златни Рог с те стране сливају. На тим местима је прекрасна и пространа храстова, букова и кестенова шума. Не зна се од кад, више је тих потока у Београду, Багча-кеју и у још неким селима преграђено, те су тим преградама начињени затони, у којима се као у резервним језерима вода чува, а одатле водоводима у варош спроводи. Ми смо одлазили више пута у то село Београд, у његова имена шуму и на затоне. Изван села налази се црквица с гробљем, у шуми која се наставља одмах иза онога пропланка на коме је сазидано село. Осим овога имена, ништа друго данас не опомиње на порекло и на постање овога села. Ни у цркви и њеним књигама, иконама и утварима, ни на гробљу нема никаква знака који би опомињао на те прве досељенике. Све је пропало и утопило се у овамошњој православној народности — грчкој. Прошле 1898 године слушали смо да је ту скоро село Београд опет насељено у друга места, што су сељани окривљени да не чувају довољно чистоту потока и језера из којег се цариградски водоводи пуне.

Београд-Махала или *Београдско Насеље* у Цариграду налази се заиста и сад на 7—800 метара од замка Једи-Куле к северу спрам некад затворених а сад опет отворених врата *Какали-Капу* (Κλειστή πύλη), која је од Једи-Куле прва на север. Та врата зову гдекоји и *Белирад-капу*. Чим се на њих уђе у град, види се одмах, преко празна места, на ком су неке баште, на 80—100 метара од самог градеког зида, црква Успенија св. Богородице, међу народом обично прозвана *Београдска црква* са својом портном, звоником на једном дрвету (платану што ли је) и зградама црквеним. У пољу, са спољне стране зидова градеких, вртови су за зелен, а ту је и грчка болница за умоболне. Црквена порта није велика, ограђена је каменим зидом, а црква је доста пространа али прилично ниска. На јужној страни порте има нека ајазма (света вода) у малој капелици, са старинским иконама и добром пијаћом водом. Црква је зидана тесаним четвртастим каменом, простим пешчаром. И испрепуната је нешто од последњег земљотреса. На једном камену изнад западних врата записано је да је оправљена 1837, и казаше нам да се раније налазила у развалинама. На наша разна распитивања попови нам не умедеше готово ништа

Силовити изглед цркве Св. Богородице у Царираду (по фотографији).

друго одговорити. Иначе унутра црква као грађевина није тесна и ако је сиромашна. Свод је обложен обичним даскама, премазаним сиво-белом бојом. Као и остале цркве по овим крајевима, и ова црква има три уздужна одељења, а озго су и галерије, оградене решеткама по турски. Пада у очи богатство у иконама и у њиховом сребрном накиту. Лева прва престолна икона Богородичина је, веома окићена сребром и многим поклонима у ситним ручицама, главама и сличицама од кованог сребра. Старих икона богато обложених кованим сребром, има више. Од старих становника и њихове народности ни овде као ни у Београду код Бујукдере нема никаквог трага. Од свих светиња што су их, по свима сведоџбама, довели овамо Београђани од 1521, свештеници сада показују на темпљу само четири престолне иконе, за које стоји предање да су донете из Београда. Иако се, на први поглед, видело да су иконе старинске; дрво по дну већ изгледа истрошено од старине. На престолној икони до левих врата има озго српско-словенски натпис Св. Николае. По дну слике је текао златан натпис у једној врсти, у коме смо могли распознавати поједина наша слова, али никаква се реч не могла саставити. Икона је, ради понаклањања, сувише премазивана лаком, те се с тога слова не могаху распознати. На икони је свети Никола, а око њега су као оквир различите ситне слике. Испод последње с десна чита се као завршетак натписа, само нешто више у истој врсти, *миз т. ј. 7047. (1539).*

Ако смо ми тачно прочитали записани број (јер се све из поменутог узрока непоуздано чита), онда је ова икона заиста стара, и заиста српска — али по летопису не би могла потврђивати усмену традицију о преносу. Може бити да је тада црква зидана па да је на готовој из Београда донетој икони онај запис по дну иконе додао.

С тужним срцем остависмо места, данас са свим запуштена, ових изгнанника, помињући с дивљењем њихову оданост вери

и домовини својега народа. Ако су њихови потомци и пренали у другој народности, они су, као предци, и себи и њима знали одржати спомен до данашњег дана, кад се већ свему траг утфо. С тога ми њихову помену и посвећујемо ово неколико прста, еда бисмо им спомен вратили у њихово родно место. Вечна им памет!

Унутрашњи изглед цркве Св. Богородице у Царираду.

ПОСКОЧИЦА

А! Ха! Хаде! Хѡн!...
Дахиренце танко, лако,
Звечи брже! Брзо! Тако!
Читав сахат где се нија
И извија, као змија,
А још није посуетала

Београд.

**) Подубац.*

И на крило меко пала —
Да добије мелидију
И шећерли-шефтелију.^{*)}
Звечи брже! Брзо! Тако,
Дахиренце танко, лако!...
А! Ха! Хаде! Хѡн!

Јелена.

ЛАЗА ПОЛИЦАЈ

ПРИПОВЈЕТА

Д. Б. ОМЧИКУСА

(СВРШЕТАК)

Послије неколико дана приповиједаше ми један школски друг, како је, враћајућ се послје поноћи с теревенке, гледао у опћинској банти једног човјека голем сабљом у руци како млати по цвијећу, те уз неовку довикује: Нека, нека, да Бог да и моја глава овако са рамена пала!

Само се по себи разумије, да се послје неколико дана ствар по Сплету пробукала и да су ми се многи рад цвијећа препоручивали. Говорило се и то да је Лаза долијао и да ће га брзо са опћине отјерати, ал' се при свем томе не нађе брка да тузи „устану“.

Једно послје подне, баш лицем на светог Анту, неко необично весело свечано расположење у граду Сплету. Бијаше крсница Бајамонтија некад моћног вођа аутопомне странке. „Велики варош“ најглавније спљетско преграбе и тадање жгљо аутономног живља, бијаше накићено барјацима и ћилимима, а кроз неспретне тијесне казаве улице одјекиваху све јаче и више свечани поклици: „Evviva Bajamonti!“ По изразима лица могао си опазити неко немирно расположење, а затварање дућана, честа полицајска јата, одједи поклита и мукло звиждање из далека највишећих сами по себи олују у ваздуху — обичну партајску грацку гунгулу, тако честу задњих деценија у Далмацији. Само се по себи разумије да Лаза полицај бијаше оправљен у велики варош. Ко га је то послје подне видно, тешко ће га заборавити. Под непрестано накереном полицајском каном, његово сунцем озарено лице сијеваше задовољством као да на пир иде. Пуи достојанства, свијестан службе своје, поносит што га се сви боје замиришаше он у сваку кућу и крчму и даваше налоге људима њему подчињеним, са држањем генерала каква који се на одлучну битку спрема.

Сутон се све то више хваташе, аутопомна музика удараше под „gabinetto di lettura“, недалеко од великог вароша, правећи на тај начин овацју вођу своје, густе поворке свијета тискашу се амо и тамо, а поклици: „Evviva Bajamonti!“ одјекиваху да се небо проломи. Лаза бијаше сав у ватри грчећ' од једног до другог полицајског чопора, од музике до уласка у велики варош, од аутопомаша до Хрвата. Не изгледаше он као редар, већ као војсковођа каква, предпостављајућ у својој глави два на смрт заваћена табора, који ће сад један на другог ударити и клати се до коначног истребљења.

Мрак бијаше пао у велике а град се свечано заоденуо раскошном илуминацијом. Умјетне ватре продираху ваздух, осјећавајућ силну свијетлост на Мармонтовој пијаци, која кицљаше као каква паклени котао, искаљујућ се у све то жешћим и очајним усклицима: „Evviva Bajamonti!“ дочим с друге стране, с мора учесташе звиждање и поклици поруге.

„Сервус, Лазо хей!“ продера се некакав деран, прејецајућ Мармонтову пијаци и грчећ' према најгушћој гомили свијета.

Пренесен у царство духова стоструким нахлом и гневом у души што тај свијет „не почимље више“, разјари се као лав Лазо, те потегну плетену канцју и дохвати тако вјешто и немило по ушима дерана, да овај застаде од бола. Стаде га вика и запомагање, дотрчи мноштво свијета и неколико полицаја, ал' видећ' да је ту Лаза, нико се не усуди ни писнути. „Водите одмах овог малог лупеза у сличић!“ — нареди Лаза двојци под-

чињених редара — а кад ја тамо дођем даћу му ја што га иде!“

Прихватише људи дјечака из Лазиних руку, те га сва у плачу понедоше, кад на једном осу граја и галама, као да се страшни суд догодио. Подећеше неколико камења и гњилх лемуна и настаде у свијетли таква гунгула, с крај с крајем нијеси могао саставити.

Лаза вичан на те појаве призва оштрим и одлучним гласом подчињене редаре, окрену се с десна на лјеве, да очи окле је ватра планула, на видећи да из великог вароша камење највише дети и гласови се најјаче разлијежу, сурну као олуја тамо, довикујућ својима: „Уз ме само!“ турајућ и разгонећ свијетину и дерућ се достојанствено: „У име закона, у име закона, људи!“

У великом варошу уз то гораше ватра, она незнамна грацка партајска ватра, којој се сутра дан од срца смејемо и заједљивим и смејеним тоном приповиједашмо о разбијеним главама и о недужно добивеним ударцима, као да су те разбијене главе и ти удари друкчији нешто од разбијених глава и удараца у рату.

Повод свој тој покори бијаше дала нека одушевљена пиљарица која у патриотском гневу бијаше ударила по губици папучом једног опћинског заклетог редара. Послије тог незнатног догађаја створише се одмах два још незнатнија противна табора: дерани и дјетурлија потегаше камење и гњале лемуна и настаде онај страх, гужва и гунгула, који у себи ништа не значе, већ су због тога карактеристични што се у њима никада не зна ни ко није ни ко плаћа.

Лаза уз то бијаше стигао на улазак великог вароша, ступајућ неустрашиво напријед и дозивајућ непрестано подчињене редаре, који у гужви, а можда и рад страха све ријеђи постајаху. Премда не имаћаше никаква права, он бијаше потеглао сабљу од бедрице и урођеним јунаштвом тражијаше отпор — тражијаше непријатеља; дочим у ствари не наплазаше већ на престрављена лица која у муци и покори тиске викаху, као ван себе: „Нисам ја! Пустите ме! Ајме мени! Госпе моја!“ Лазо бјесвијаше од љутина што не може да „дохвати“ никога, кад му једно момче, стругнувши у гунгулу довикну: „Браво Лазо, живили наши!“ „Живили наши!“ прихвати ти Лаза с одушевљењем, завитла у вис бритку хорду, на као да ће сад на непријатеља јурнути, окрену се још једном да прибере своје који уз то бијаху ишчезнули, као да су у земљу пропали! „Ах... козе једне!“... поче Лаза, ал' не доврши, јер га жена једна раздражена покликом: „Живили наши!“ погоди са другог сирата хрбином једнога врча тако жестоко у слијено око, да крв одмах обли, те паде онесвијешћен на земљу. Настаде збрка и похора, настаде чудо невиђено; облада духовима она пуста страва која се и пред мирним мртвачким одрима петице. Жене падаху онесвијешћене, као бундеве, дјеца се дераху као ђаволи, момци нагнаше бјежати, не познавајућ у бијегу брата брата, ни отац сина, прозори се силном хуком почеше затварати, звона ударише, а вика и запомагање одјекиваху по свуда, дочим из гомила, које још не бијаху видјеле Лазину судбину, лећаше као киша камење и гњили лемуни уз очајне поклике: „Evviva Bajamonti!“

Најразноврснији и најчудноватији гласови разносијаху се брзином вјетра по граду Сплету, те баснословно повећани приповиједашу побједу „Аутопомаша“ и хрвацку погубију. Са свих се страна разлијегаше: „Ево, велики варош гори! Поклаше наше! Падоме у мах мртва три полицаја! Бјежите ко може! На ноге, браћо, задавише наше!“ а као зачли свем томе паклу продираху са прозора поклици: „Живили наши! Evviva Bajamonti!“ на звиждање, урликање, вика, а поврх свега празне све грацке улице.

У ствари не бијаше већ неколико лагано рањених глава, Лаза полицај онесвијешћен у великом варошу и

Парке. Сликао М. Туман.

силна гомила грацког најнижег стањаша која се поред најбоље воље не могаше дочепати кућних прата, из једноставног узрока, што су улице великог вароша одвећ тијесне и што се та гомила осјећаше сигурна између фукаре која у великом варошу, као у кући својој, истицаше

своје сокачко јунаштво, с поклицима: „Evviva Bajamonti!“ и са бацањем стијена невидљивог непријатеља у ваздуху.

Сав тај бијес потраја дотле док на ударање звона и на баснословне вапаје народа не дотрчаше у велики варош жандари и одијељене војника који само појавом

својом рашћераше свјетину и придигосе Лаза полицаја, около кога стајаху сад велике гомиле народа и опћински редари који сви јединогласно казиваху, да је Лаза јунак, то мислећ да је мртав онјеваху болним усклицима његову племениту душу.

У истини Лаза бијаше тешко премда не опасно ранен. Другови га превезоше у опћинску болницу, лекари му привише рану, а неколико војника остаде сву ту ноћ у великом варошу на стражи.

Свјетина се и одатле развије а град се Спљет умири и заспа тврдим сном, као што од вајкада спава, с никаквим изгледом да ће се икада пробудити!...

Послије неколико дана посјетих у болници Лаза полицаја, носећ му кришом испод пространог ђачког капута по литре оне „жежене“, која на нашег загорца и на смртној постели као најбољи лијек дјелује. Наћох га немирна и раздражена, повезаном главом, са сањалачким погледом по пустим дуварима болнице.

„А ти си, господару, тако ти Бога!“ — ослони ме, као пренеражен не вјерујућ' просто својим рођеним очима; привуче ме за руку и хтједе да је пољуби, ал' је ја брзо устегох. У његовим очима заблеста суза... и та је суза, коју никада заборавити нећу можда кључ ове приповијетке, искра љубави оне с којом и дан-данас љубим Лаза полицаја и својој га браћи као Србина представљам.

Да забашурим дјетинске осјећаје своје, који су онда чистији и ленивији нег сада били, истегнух из џепа „жежену“ и понудих је Лазу.

Он јој се насмијеша као младој невјести, обгрли је објеручке и потегну у душах до задње капи, као да му је — Боже ми прости — крв крви његове.

„Ох, господару — одахну Лаза — ово се зове баш наша; тако ми Бога канда сам се сад родно, тако ми је при срцу.“

Принидах га још како му је и што је с његовом раном?

„Хајде, Бога ти — очени он — што је? Ништа! Ја бих сад јабе појео и десеторици на мегдан изашао, ал' што ћеш кад си у вражију кућу запао? Ови некакви лацмански лекари обилазе око мене, као да сам ми нешто дужан, па све приклају — а ја добро разумијем — Фибра, инфламација, опасност, смрт, а уз то не дају ни вина ни ракије да пукнеш. Доносе ми ове секе некакве чорбе, тако ми Бога, не би их ни пси пили, па нећеш да се човек помами? Говоре увијек: „Само још три дни!“ — какви дни Бог их смео, зар не знаду да се данн дана зову? Ал' ко ће издржати још три дана, кумим те Богом, господару?“

„А што ћеш? Треба се устринити и предати судбини; видићеш да ће све на добро окренути“ — прихватих.

„Па баш, кад ти тако кажеш — осјече Лаза, не гје рајућ више опозицију са мном — биће тако! Знаш — настави — мислио сам, да си се полацманно, ал' сад видим да си наш човек; част ти као оцу и Богу своме. Знаш ја, ти би као и ја, само да се може; ал' Лаза је махнит, а ти си наметан, ти учини... Бог ти дао, Бог те благословио, Бог ти свако добро удијелио! Ти си млад и видићеш срећније дане, ја сам пребијен и луд, па као што сам лудо живио, тако ћу лудо неће и погинути, господару...“ Он хтједе да настави али га сузе савладаше.

Мени је још теже око срца било; хтједох да му одговорим ал' не могах, хтједох да га погледам, ал' се не усудих, већ се скромно прибрах око његова одра, пратећ докле онда бијаш у стању да пратим психологију тог чудака.

Остадосмо неколико времена ћутећи, док Лаза, пренесен у недавне успомене не отпоче овако:

„Видиш, господару, да ме човек нагрдио, тако ми Бога, срце бих му ишчунао, ал' сви ми кажу, да ме једна жена погодила; па како с њом да поступа, заклињем те Богом? Нек је враг носи, љубави моја!“

Хтједох надовезати, ал' ме чувар опомену, да је сат одређен за посете истекао, те се и против воље морадох опростити.

Дан послије одвезох се неће, а кад се у Спљет вратиш не затекох га више. Као обично, бијаше се одвргао неће, главом без обзира. Ма колико сам тражио, ма колико сам распитивао нико ми, послије шеснаест година, не могаде да означи адресу Лазе полицаја.

У Бечу 24—VI—1896.

МЕЂУ ДРУГОВИМА

Бурна се песма ори и јечи кроз поноћ тамну,
Весело, друзи моји, док младост јоште нас краси!
Јер време брзо иде, обара и све руши,
Пролете тама нам скриће и биће седе нам власи,
У оку нестаће жара....

Зато нек грми песма, нек чаше јасно звече
Кроз мир чаробне ноћи. Нек вино румено тече
И пламен душу нам згара!

Пламен нам, огањ треба! Јер живот што нас чека
Стегнуће срца наша и студ нам покриће груди;
У борби кад снага клоне под злобе отровном руком,
Тај пламен нека нас крепи и нови живот буди!
Да живи слобода златна! Пијмо у здравље њено!
Напуни, друже, чашу, не тражи од својих дворбе;
Нек тада глупост људека и небо нек нас чује,
Јер ми пијемо сада у славу велике борбе!...

15. VII, 1898.

Љубомир Н. Симић.

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВЕЛА —

ХЕНРИК СЈЕНКЕВИЧ

(НАСТАВАК)

III

Сутра дан се пробуди с тешком главом, као после ноћи проведене у пијанци — и у исти мах с великим немиром у срцу. Кад дневна светлост падне на позоришну декорацију, онда оно, што је у вече изгледало чаробно, изгледа као шарена крпа. У животу често бива тако исто. Свијетскога није задесило ништа ненадно. Знао је да на то иде и да дотле мора доћи, па ипак сада, кад је препака пала, осети невојљив страх. Узалуд је себи понављао да сад није време размишљању, разна пребацивања која је пре чинио себи, госпођи Елзеновој, а на првом месту браку с њом, долазила су му у главу с појачаном снагом. Глаз, који му је пре тога непрестано шапутао на ухо: „не буди глупак!“ поче да виче сада:

„глупак си!“ — И не могаше га заглашати ни противним разлогима, ни понављањем онога: „десио се“ — јер му је разум говорио да се десила глупост, којој узрок лежи у његовој слабости.

И на ту помисао обузимао га је стид. Да је млад, имао би извине у младости; да је ту госпоњу познао тек на Ривијери и да није дотле о њој слушао ништа, правдало би га незнање њеног карактера и прошлости — али он се с њом сретао већ раније. Виђао ју је до душе ретко, али место тога наслушао се о њој доста, јер се у Варшави говорило о њој више но о неком другом. Називали су је „жена чудовиште“ — а варошки су досетљивци оштрили своју досетљивост на њу, као нож на брусу, што у осталом није сметало мушкарцима да јуре у њен салон. А и женске су је примале, па и оне које је нису мариле, због тога, што је била у даљем или ближем сродству с месном аристократијом. Неке, нарочито оне којима је било стало до тога, да мишљење у опште не буде сувише сурово, чак су браниле лену удовицу. Неке опет нису јој смеле затворити врата зато, што нису хтеле да буду прве. Један месни писац комедија, чувши једном да неко убројава госпоњу Елзенову у „полусвет“, рекао је да она није „ни цео свет, ни пола света, него пре три

други, јер му је нека госпођа Броњшела, с којом се познавао некад у Варшави, блиска пријатељица лепе удовице, причала о неком мучном догађају госпође Елзенове, који се завршио тако исто мучном болешћу: „Шта је та сирота Јелена онда пренатила, једини Бог зна, и можда је Он у својој милости учинио, те се то десило пре времена, да би је сачувао од већих моралних мука!...“ Свирски је до душе мислио да је овај „превремен“ догађај могао бити сасвим измишљен, али се ипак није могао варати о прошлости госпође Елзенове, а нарочито није могао веровати да би она била жена, којој би могао, без опасности, поверити свој мир.

Па ипак и ти гласови, будући му радозналост, привлачили су га к њој. Чувши да је у Монте Карлу, зажели, можда не баш с чистим намерама, да јој се приближи и да је позна боље. Хтео је, као уметник, да да себи рачуна о дражи, којом је та жена, коју су сви оговарали, утицала на људе.

Али у почетку био је разочаран. Била је лена и по разуму примамљива, али је опазио да нема доброте и саосећања према људима. Човек је се тицао само у толико, у колико је био с њом у каквом односу, за њу потребном. Ван тога био је за њу равнодушан као камен.

Зграда Генералног Консулата Краљевине Србије у Скопљу.

Турска војна музика честита пред Срп. Консулатом у Скопљу Крену Има Н. В. Краља Александра I.

четврти на свет...“ А како се у великим варошима све утире — утрло се полако и положај госпође Елзенове. Њене пријатељице говораху: „Од Јеле се истина не може тражити много, али има она и својих добрих страна“. И нехотице су јој признавали да има право на већу слободу него други. С времена на време је по неко још помињао, да на неколико година пред смрт мужевљевоу није с њим живела, с времена на време по неко би добадио да васпита Ромула и Рема као пајаци, или да чак и не води рачуна о њима, али на такве гласове обраћада би се пажња само онда, кад би госпођа Елзенова била мање лена, мање богата и кад би живела повученије. Место тога мушкарци се не ограничаваху међу собом у разговору о „жени чудовишту“; па чак и они, који су у њу били заљубљени, оговарали су је из љубоморе. Обично је ћутао само онај, који је у том тренутку био срећнији од других, или који је желео да га сматрају за срећнијег. У опште пакост је терала дотле, да су говорили да госпођа Елзенова има једнога за зиму, а једнога за лето. И Свирски је знао за све то. Знао је чак више него

А он је, као уметник и човек који мисли, разумео да тако понашање издаје у самој ствари природу, поред све красне спољашности, самољубиву, грубу и варварску. У осталом таке је женске познавао одавно. Знао је да оне људима импонују извесном снагом коју даје одлучност и велики, неограничени егоизам. О женама таке врсте често је пута пред њим говорено: „хладна, али разборита жена“. Он пак увек је имао о њима рђаво мишљење, презирао их је. По његову мишљењу биле су то лутке, лишене вишег духовног образовања, па чак и разума — јер разум, који граби све себи, имају и животиње. И у госпођи Елзеновој, као и у Ромулу и Рему, видео је типове код којих се култура почиње и свршава на кожи, остављајући занета плебејску и неуглашену унутрашњост. Сем свега тога поразњавао га је још и њен космополитизам. Она је била баш као новац, који је тако излизан да је тешко познати којој земљи припада. Свирском се то није свиђало, не само као човеку противних начела, него и као човеку који је одиста познавао више друштво и који је знао да се ово друштво,

и, пр. у Енглеској, Француској или Италији, не само не одриче средине из које је потицао, него просто гледа с презрењем на ове ницино-космополитске биљке без корена.

Вјадровски је имао право кад је говорио да су Ро-мула и Рема васпитали као трговачке агенте или као вратаре у великим хотелима. Свима је било познато да је отац госпође Елзенове имао племићку титулу, али јој деда био економ, и Свирскоме, код кога је осећај комизма био веома развијен, изгледало је врло комично што је унуци једног економа не само не знају добро пољски, него већ не изговарају ни слово *p*, као прави Парижани. Тако исто су га вређали и као уметника. Дечади су били лепа, шта више врло лепа — али је Свирски ипак осећао својим тапаним уметничким осећањем да код ови двеју, веома сличних и сићушних глава, лепота није била нешто наследно с колена на колена, него нешто изузетно, као неки физиолошки случај, који је потицао из њихова близанства. Узалуд је сам себи говорио да је и њихова мати лепа, увек је превлађивало осећање да на то ни мајка ни деца немају права — и да су она, што се тиче и имања и лепоте, скоројевићи. Тек дуже дружење с њима ослабило је то осећање.

Госпођа Елзенова, још од почетка познанства, почела га је одликовати и мамити. Вредео је више од осталих познаника, носио је добро име, имао је знатно имање и велики глас. Истина није био млад, али и она је имала тридесет и пет година, а уз то његов херкулески стас могао је заменити младост. Особито, поћи за њ, значило је за жену о којој се говорило с омаловажавањем, повратити поштовање и положај у друштву. Могла му је донекле замерати за неке склоности и несталну природу, али је при свем том био добар и — као сваки уметник — мало наиван у души; па је госпођа Елзенова рачунала да ће га умети привезати уза се. У осталом није се поводила само за рачуном: поштујући, у колико је привлачила она њега, привлачио је и он њу. На послетку почела је себи говорити да га воли, па је најзад у то и поверовала.

А са њим се десило оно, што се дешава са многима, па и сасвим интелигентним људима. Разум му се ућутао у тренутку кад су се одазвали осећању; па и нешто горе, јер се ставио у њихову службу и, место да их побеђује, морао им је набављати доказе. Тако онај Свирски, који је све знао и схватао, почео је све правдати, окретати у корист осећаја, мирити и оправдавати. „Истина је, говорио је себи: да ни њена природа, нити досадашње владање не дају гаранције, али ко ће ми доказати да није измучена тим животом, и да од свег срца не чежне за другим? У њену понашању на сваки начин има много каћиперства, али ко ће опет јамчити да није каћиперка за то, што је мене заволела искрено! Детињарија је мислити да човек, па ма пун махна и рђавих склоности, нема никаквих добрих особина. Ох! али је то мешавина — људска душа! — И само треба згодних прилика да се добре особине могу развити, а зле угинути. И она је прешла прву младост. Страшна би глупост била претпостављати да никаки глас у њој не вапије за тихим и часним животом, за миром и спокојством. И баш због тога ће така жена више но друга која, ценили учтива човека, који јој све то осигурава.“ — Ова последња примедба изгледала му је особито згодна и дубока. Пре тога му је здрави разум говорио да госпођа Елзенова хоће да га ухвати, а он му је сада одговарао: „па има и право, јер о свакој, па и најидеалнијој жени која жели да се уда за љубљенога човека, може се рећи да хоће да га ухвати!“ Тако исто га је, што се будућности тиче, умиривала нада на децу. Мислио је да ће онда имати шта да воли, а онда мора прекинути са светским, празним животом, јер веће имати за то времена — а пре по што деца одрасту, младост ће јој сасвим проћи и онда ће је дом мамити више него свет. Најзад је говорио себи: „Некако ће то већ бити! Живот се мора некако удезити — а пре по што напће старост, поживећу неколико година са њом

и примамљивом женом, поред које ће ми сваки дан бити светац.“

И ово „неколико година“ било је за њега главни мамца. — Било је до душе нечега увредљивог за госпођу Елзенову у томе, што се он није бојао ничега необичног само с тога што ће јој младост, а с њом и могућност за то, за кратко минути. Али он чак ни пред самим собом није признавао да је баш та мисао темељ његове одлучности — и варао се даље, као што увек чине људи код којих је разум постао слуга осећајима.

Сада пак, после синоћних догађаја, пробуди се с огромним немиром и негодовањем. Не могаше да се опре размишљају о двома стварима: прво, да би онога, који би му пре месец дана рекао да ће запослити госпођу Елзенову, сматрао за глупака; а друго да је драж њихових односа, која је дежала у неизвесности, у узајамном одгоњтању погледа и мисли, у недовршеним речима, у одгоњним исповестима и у узајамној примамљивости, била већа него ова која је потекла из садашње промене. Милије му је било спремати се, него постати заручником — а сад је опет мислио, ако му за толико мање буде мило кад постане од заручника мужем, онда нека љаво носи таку судбину. По каткад осећање да је већ незна, да пред њим нема изласка, и да у своју лабу живота мора, хтео не хтео, узети госпођу Елзенову заједно са Ромулом и Ремом, постајало му је врло несносно. Тада је, не хотећи као лојалан човек да куне госпођу Елзенову, клео Ромула и Рема, њихове „задевице“ — њихове птичије, тесне главе и птичије лубање.

„Имао сам својих брига, али сам бар био слободан као птица и могао целу душу стављати у слике, — говорио је себи — а сад љаво га знао како ће бити!“ И ту му сликарске бригае, што их је у то време имао, сасвим погвариле расположење, ма да су му окренули мисли другим правцем. Госпођа Елзенова, и све што се тиче женидбе, поче заузимати споредно место, а главно му заузео слика „Сан и смрт“, на којој је радио од неколико месеци и којој је придавао огромну вредност, јер је имала да буде протест против, у опште примљеног, појма смрти. Често се пута, у разговору са познатим му сликарима, Свирски љутио на хришћанство, које је у живот и уметност унело као слику смрти — скелет. Свирскоме је изгледало да је то највећа неправда. Грци су замислили Танатосу као крилату генију, и то је било оправдано. Шта може бити гадније и страшније од скелета? Ако ико, хришћани који у смрти виде врата кроз која се улази у нов живот, није требало да је сликају тако. По његову мишљењу тај је појам постао из суморнога духа германскога, онога што је створио готски стил — чаробан и величанствен, али тако суморан, као да је црква прелаз, не у небески сјај него у подземне пропасти, у којима нема наде. Увек се чудно што ренесансе није реформисао символ смрти. Најзад, кад она не би била вечито ћутање, кад би се хтела жалити, могла би рећи: „Зашто ме људи износе у виду скелета, кад је баш скелет оно, што ја нећу и што остављам!“ И доиста, на његовој слици геније сна додавао је, тихо и нежно, девојачко тело генију смрти који је, сажинући се над њим, у исти мах полако гасио пламичак свеће која му је горела више главе. Свирски, сликајући, говорио је себи: „ала је ово страшно мирно!“ и хтео је да овај мир прелази на гледаоца од потеза, од лица, од израза, од колорита. Мислио је, ако успе да изведе такав утисак и ако се слика буде сама собом тумачила, постаће необично и ново дело. Било му је стало и до нечега другог. Идући за временом пристајао је и он да сликарство треба да избегава литерарне идеје, али је схватао да је огромна разлика између литерарних идеја и онако несмисленог изношења спољашњега света, као што га износе фотографски клише. Црте, боја, сенка — и више ништа! И сети се да му је, колико је год пута видео радове и, пр. Енглеза, увек падао у очи велики дух тих уметника. Из њихових слика видело се да су прави уметници, да су интелектуално веома развијени, психички

веома савршени, да веома дубоко мисле и да су често чак и учени. Код Пољака је опет виђао сасвим противно. Изузев неколицину, у најбољем случају десетак њих, већина је истина способна, али без идеала, интелектуално веома мало развијена, скоро без икакво образовања. Она се хранила већ изветрелим доктринама, које су падале са францускога стола, и никад јој не пада на ум да би било

могуће помислити о чему оригиналном и да би се могло стварати на чисто пољски начин. Било му је јасно и то, да им је доктрина, која није тражила много мишљења и духа, морала прирасти за срце. Носити име уметника и моћи остати духовним измећаром, била је ствар веома угодна. Читати, знати, мислити — нех иде до ђавола такви труд!

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Биле белаја. Сликао Урош Предић

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ
СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

XXVII

МРТВА СИ...

Љубави, љубави, видим те свуда.
Сав савјет мој твоју поздравља слободу;
Моћне ти искрице звијезде крећу
И сунце и вјетар; миришеш боду
У првом прољетном цвѣћу.

Љубави, љубави, чујем те свуда.
У пјесми славујској ти ово пјеваш,
У медна устањца невинне моме
За драгог љубавице ријечи љеваш,
И звучне пољупце к томе.

Љубави, љубави, ти живиш свуда.
Суд иде струја ти животног плама,
На свему свијету она се зрца,
Цијела Космоса живот си, — ама
Мртва си у дну ми срца.

XXVIII

МАЈКА РАДИ ДА ШКОЛУЈЕ СИНА

Послује бено је тутљава тмбала
Од разних фабричних онијех сирава,
И ће се зујећи обрћу кола, —
Послује робинџа прѣва.

Убога сирота, друштвена трунка,
Сатр се радећи; рука јој жѣстра
Разбоју придаје покрете чунка
Три веће читава лѣстра.

Ну разбој сатире; клета јој вуна,
Коју је вјечито ткала и плѣла,
Сав живот прождире. Ипак је пуна
Подноса, ведро је чѣла.

Док тако свој живот без штедње тдчи,
Једино боји се још малаксања, —
То читам из њених уморних очу, —
Боји се нерадна стања.

То бити не смије, јер она храни
Милога јединца, великог ђака,

Ком сија на челу дар Богом дањ,
И љубав к науци јака.

Из очу његових појзи се сјаје
Утјеха и радост, и њему мати
Живота пошљедње напоре даје,
За њега она се пати.

И данас и сутра као и јуче
Радиће да може походит' школе,
Бено се високе науке учѣ,
Он, музе којега воле.

Нада се, китиће лаврови венци
Главу му некада, а она стѣра
Мир ће уживат' у слави му сјенци, —
Да ли је падање вѣра?

*

У хладној собици, сине домајѣ,
Учи се науци, ти, глава чија
Идеје негда ће свету да даје,
Јер дух ти бенијем сија.

Пуна си тјелесног, умнога здравља,
Чедо си народа, народу служи,
И вапај ослушни који ти јавља,
Да народ љ муци тужи.

Мајку ти убиће радови груби,
Ал' смрт јој теби ће донијет' вајде, —
Студено чело јој хитно пољуби,
Па међу јунаке хајде!

Дјелом се и пером храбрено бори,
Витешки дижи се противу хула;
Покажи друштво нам у новој зори
Стољећу, које се хула.

И поштен остани при томе раду,
Сјећај се, мајка ти вуну је ткала
Да друштву у теби одгаји наду, —
Сјећај се: за то је пала.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

XXIX

НОЋНИ ПУТ

Ја се на пут крећем. Сад је ноћи пола.
Лијено је кљусе, трупцају се кола, —
Коловошче, шини!
Што је пут опасан, шума пуна таме
И љутих звјерова, свеједно је за ме:
Ја пркосим тмнини.

Све живо поспало. Коловошче, шини!
Кроз грање и шибе чудно вјетар
свири,

Кроз облаке луна жмирајући вѣра, —
Шпијунише, вѣра.

Голе гране у вис, без листу и цвѣта,
Ка' руке што моле, дижу се с дрвѣта,
С огорјелих хрѣба, —
По ноћној тишини мјесец озго вѣра.

Узбуђене душе моје поглед зрачни
Посматра бескрајност, амбис онај
мрачни,

Чија тмина гута
Молитве и мржње, пољупце и жудње,
Злочине и сузе, идеје и блудње:
Све што душом плута,
Морем тијем бурним, помрчина гута.

„Куда ћеш и шта ћеш?“ Прие неке
птице

Запиташе мене тад из оне тмине, —
Баш уз једно гробље.

„Не знам! Судбу тражим, — одгово-
рих течно —

Путовање можда трајаће ми вјечно, —
Ослобађам робље,

И не плаше мене авети и гробље.“

Над свијетом овим из тинице ноћне
Бди Мисао људска, и погледе моћне
Горе, доле стѣре;

И, крилима машућ' као анђел исти,
Идеалом својим материју чисти,
И земљу нам пѣре.

О полѣти, Мисли! У те имам вјѣре.

СРПСКИ КОМАДИ У Ю. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(НАСТАВАК)

И сад, кад тако ствари стоје, шта може Позориште да ради? Кад се национална трагедија не прима, шта ће да ради Позориште с њом? Да је уклони са репертоара? Због чега? Зар због тога што ова није у милости код публике? Па лено, али онда Позориште треба да уклони с репертоара и страну трагедију и страну модерну драму, јер ни ове нису у милости код публике. Само што би такво решење ствари било апсурдно. Једино решење које се може усвојити, то је да Позориште даје националну трагедију, при свем том што је публика не воли. Јер ако публика нема укуса, нек јој Позориште васпитава укус. Ако публика не воли трагедију, нек јој је Позориште омили: трагедија је тако исто цењена књижевна врста као и свака друга и Позориште мора да навикава своју публику на њу. И да је оно до сада тако чинило, публика би била спремија и боља. Да је, на пример, на наше комаде ове врсте, Позориште више навикавало своју публику, публика би их више и волела. Али што је до сад пропуштено, нек се сад накнади. Позориште не може бити без трагедије, то је ван сваке сумње. И сад, ако Позориште нема публике спремне за ову трагедију, нек је спреми за њу. А ако хоће да је спреми, нек даје трагедију. То је начело просто и старо, оно је познато свуда и примењивано је с коришћу. Познати француски критичар Сарсе, којем ваљда нико неће одрицати познавање позоришних прилика, написао је, у својој студији *О репертоару Француске Комедије*, и сам на то начело. Он налази да је „за одржавање једног репертоара један од првих услова да се комади тога репертоара непрестано изnose пред очи публике како се, вели он даље, публика не би одвикала од идеја које ти комади представљају, ни од форме која им је дата, и како не би у њима налазила само једно мршаво и хладно литерарно-археолошко задовољство него како би јој они увек изгледали пуни живота и чак по гдекојим странама и савремени.“ Сарсе, даље, налази да је Француска Комедија зато и одржала свој стари класични репертоар што се тога начела држала. И сад кад је то начело тако сигурно и кад је с њиме Француска Комедија успела, нек се и наше Позориште њега држи па ће и оно успети. Нек, дакле, даје наш репертоар па ће навикнути публику на њега.

Ствари ће, истина, ићи споро, али, кад је стање Позоришта болесно, наравно да је и опорављање споро. Кад публика никако није досад васпитавана, наравно да ју је тешко сад васпитавати. Само, ако је тешко, бар је могуће. Ако публика није спремна, она је бар послушна и то је њена врло добра страна. Видели смо, на пример, да она долази на Шекспирове комаде. Зашто долази? Зато што је чула да га цене, не због чега другог. Она ће, дакле тако исто доћи и на остале писце кад за њих то исто буде чула. Она ће, најзад, доћи и на народну трагедију кад види да се ова цени. Доћи ће нарочито данас, ако некада није долазила. Јер данас се за наше старе писце више пропагира него пре, и публика се више навикава на њих, и Позориште, према томе, има, за старији народни репертоар, боље услове данас, него што их је имало онда кад је са овим репертоаром пропало. Услови, дакле, ипак има за наш репертоар, само је и то један услов да га Позориште никако не заборави.

И то је и први услов још. Управа ваља да буде свесна потребе овог репертоара, и да гледа да му, на све могуће начине, прибави важност, подигне цену и нађе места код публике. Противно оном што се досад често чинило, наиме да се из свечаних представа позоришних (подсећам на прославу двадесетпетогодишнице Позоришта), изгони национални репертоар, треба шта више тражити нарочите

прилике које се у корист овога дају експлоатисати и које му могу нарочиту важност дати. Треба, као што је већ почето, завести француски начин светковања старијих драматичара и давати, с прологом или без пролога, комаде њихових старијих писаца, на дан рођења њихова, кад су то, наравно, писци који такво светковање у главном заслужују. Затим, и опет противно оном што је до сада чинено, треба наше комаде боље износити пред публику. Најпре, не допуштати да глумци по својој вољи скраћују текст комада.^{*)} Затим, кад се набављају декори и костими, треба их најпре за српске комаде набавити. И што је важније од декора и костима, треба, код ових комада нарочито, на глумачку игру пазити. Ако није могуће боље глумце имати, треба бар, као што је од скоро почето, држати већи број проба за те комаде него што је то до скоро за потребно сматрано. И, напослетку, треба и осталим начинима заинтересовати свет за национални репертоар: преко новина и иначе. Средстава има доста и моје није да их казујем. И нека се управа користи свим тим средствима а уз то, нека пази на избор комада, па ће успети колико се може. Ако пропадне с покушајем, нек покуша изнова. И ако и опет пропадне, нека и опет покуша. Што рекао овај: кад се сто пута пропадне, треба сто први пут покушати.

У осталом, ствари не стоје тако рђаво као што смо их ми представили. Ако је публика онаква какву смо је ми показали, она није сва позоришна публика. Ми смо говорили само о публици која посећује вечерње представе: на ону која на дневне представе долази, нисмо до сад обрађали пажљиво. Та је публика, међутим, много згоднија за национални репертоар. Састављена, у главном, из занатлија, ђака и деце, она или нема великих претензија у опште или има више поштовања према народној драми. И после, та публика никад не оскудева Позоришту. Какав је Београд недељом или празником после подне, једино место у коме се може забаве наћи, то је Позориште. Зато су дневне представе увек добро посећене, скоро независно од комада који се даје. Публика која на њих долази, доћи ће ма какав јој репертоар Позориште пружало. Нек јој, дакле, Позориште пружи наше старије комаде, она ће и на те комаде доћи. Код те публике је, дакле, осигуран цео наш национални репертоар. Кад је на пример, Ванова *Мерија* нашла зимус места у дневним представама, наћи ће га и остали комади његови. Кад се Стеријин *Дечански до-*

^{*)} При представи Ванове *Мерије* овако сам доста скраћивања и измена. Да ли су те измене дошле од глумца или од самога писца, нисам имао прилике видети. Познато је, међутим, да је сам писац своју драму штампану први пут 1851 издао прерађену 1889 (издање С. К. Академије Наука). Било би од значаја, по само познавање писца и његове поетике, видети које су измене у преради учини-
ли. Као прилог томе, наводимо једну од тих измена која сведочи како се писац трудио да увек иде за временом, што му се свакако у корист може уписати:

Арамбаша, једна од главних личности у комаду, причајући како је из Босне прешао у Србију да војује под Карађорђе, прича и зашто је после из Србије отишао и наводи он ј ј узрок (издање од 1889, чин II, сд. 3):

„Пошто народ под заокобном срећом
„Опет клону, ја шаћ да с' уклоним,
„Ал' витешки Милош Обреновић,
„Задржа ме, опет Србе диже
„И, очисти земљу од Турака,
„Мир углави с њима. Ја не могах
„Мир свикнути, па се обазирах
„Око себе ће да посла нађем:
„Куд ће суа ако не на око?
„Куд бих и ја до у Босну бједну?“

У тексту из 1851, међутим (запамтити годину!), он наводи други узрок:

„Там' (у Србији) и остах догод Карађорђу
„Светла глава с рамена не падне,
„Идајички у сну оборена,
„Јох срамоте! од срб'јанске руке.
„Тад из крие Шумадије одох,“ ит.д.

нао дневној публици, допашће јој се и остаде његове трагедије. Оно, дакле, што од народног репертоара пропадне на вечерњој представи, сачуваће се на дневној. На дневној представи проћи ће добро и Стерија, и Суботић, и Бан, и М. Јовановић, и М. Поповић, и Шапчанин, и сви други за које се бојимо да на вечерњим представама не пропадну. И, због тога, уместо што се Позориште дневним представама користи да да „комаде за касу“, ми тражимо да их оно за старији национални репертоар употреби, управо за националну трагедију. Позориште ће имати исте користи које и досад а наша трагедија биће осигурана. И ако Позориште то одиста буде хтело, онда му ваља дневне представе и иначе преустројити. Те представе још нису тако уређене како би одржање националне трагедије било још боље и корисније. Треба завести цео систем *класичних дневних представа* који су француска а по угледу на њих и друга позоришта завела. Треба, наиме, боље организовати публику и и. пр. преко управа средњих школа, нарочито позвати ђаке, пуне разреде школске, да са наставницима заједно дођу на те представе. Треба, даље, и ако је то мало теже, установити и конференције позоришне, т. ј. предавања која би стручни људи, непосредно пред представом комада, у Позоришту држали о самом том комаду за који је потребно изјавити пажњу публике. Треба најзад, и ако и за ово има тешкоћа, комбиновати два подужа комада за једну представу: пред трагедију, дати и једну комедију у три чина која више привуче свет (наравно да се онда одмори између чинова укину у неколико). Све су то ствари које се одавна практикују у уређеним позориштима и ми имамо само да их примимо, у колико можемо. И тек кад их примимо, ми можемо рећи да су нам дневне представе као што треба, а кад то буде онда ће и национални репертоар бити уведен као што треба. Тај репертоар дакле, управо онај део његов који још не може да нађе пријема код вечерње публике, има своје место у дневним представама.

И да сведемо све и закључимо питање о пријему националног репертоара, тај репертоар одиста је остварљив и могућ. Комедије и интересантније комади могу се одржати на вечерњим представама; трагедија и све остало експониће се и сачувати у дневним представама. И тако ће цео национални репертоар наћи своје место у Позоришту.

Само, сад на крају овога, нужно је да једну напомену учинимо да бисмо се боље разумели. Кад кажемо: цео национални репертоар, то не значи: целокупан број драме које смо раније набрајали. Кад смо то набрајање чинили, ми смо хтели више да покажемо однос Позоришта према националној драми него да поменемо издвајање драме које нарочито препоручујемо. Питање о нашем репертоару тако је мало сазрело да није још могуће ово издвајање као што треба извести. Због тога, ми смо се ограничили само на то да изнесемо један списак писаца и дела, достојних да се узму у обзир: право одабирање нисмо чинили. Из тога списка управа има да узима поједине писце и да њихова дела поступно ставља на репертоар. Са сваким од тих писаца, она има да чини специјалне пробе, онако као што је ове године с неким почела. Од свакога треба да узме његове најбоље и најинтересантије драме и да најпре с њима покуша. Ако се те драме приме, нек узме и друге истога писца, и опет оне боље и важније, и с њима такође покуша. И тако даље, редом, све док не исцрпи пишећег репертоар или док се не увери да с овим не може правити даље пробе. И после, што се тиче драма слабијих и од мање важности, почетничких драма једнога писца као и ствари пригодних или без претензија, управа их може слободно жртвовати без штете за национални репертоар. Управа може чак жртвовати каткад и самога писца ако се његове драме покажу сувише слабе. За национални репертоар није важно да се сваки од побројаних писаца или свака од побројаних драма одржи у Позоришту, него да се један извештај преглед драме изведе и утврди, преглед који може, у ширем или ужем обиму, представљати националну

драму у свима епохама њенога развијања. Оно што не може да се одриче, нека слободно отпадне. Ако је то ствар која иначе не треба да пропадне, нека је спасава штампа. Ми смо тражили да Позориште учини услуге књижевности а не да потпуно замени штампу. Ми смо тражили само то да и наше Позориште користи нашој књижевности онако као што то француска својој чине. Оно, међутим, што ни француска позоришта не могу за своју књижевност да учине, не мора ни наше за нашу чинити. А француска позоришта, то је познато, ако држе *Сид* не држе *Агату*, а ако држе *Корнеља* не држе *Ротруа*.

И сад, ми бисмо могли наш говор на овом месту и прекинути. Питање о националном репертоару изгледа да је закључено кад је показана остварљивост овога репертоара. Али то није све. Овај репертоар није само остварљив него и користан. Он се неће само одржати у Позоришту него ће оное и користи донети. Користи ове, међутим, ако нису врло блиске оне су од пресудне важности по Позориште. Ако се резултати не покажу одмах, показало се, што је важније, у свима важним странама Позоришта.

Прва корист коју ће Позориште имати од националног репертоара, то је бољи страни репертоар. Ако се национални репертоар уведе, побољшаће се страни. Ствар изгледа на први поглед чудна, али је ипак проста и јасна. Оба репертоара, и наш и страни, у тесној су вези. Од врсте и каквоће страног репертоара зависи какав ће пријем и успех и наш репертоар имати. Ако се у страном репертоару узме неговати највише она врста комада која је за ширу публику најпријатљивија, а у српском она врста која у публици најмање симпатија ужива, онда ће такав српски репертоар, поред таквог страног, коначно пропасти. Претпоставите и. пр. да наше Позориште предузме давати два пута недељно оперету а два пут националну трагедију: наравно да ће оперета увек имати публике а трагедија никад. Кад, дакле, ствари тако стоје: кад т. ј. национална трагедија мора да има ослонац у страном репертоару, онда јој тај ослонац треба и дати. А који је тај ослонац? Који други него страна трагедија и у опште драма од веће литерарне вредности? Ми смо видели да публика не воли националну трагедију поглавито зато што не воли ни трагедију у опште. И даље, видели смо да трагедију не воли зато што не воли озбиљне комаде у опште. И можемо додати да она ни стару нашу комедију не цени довољно зато што не цени ни страну стару, т. ј. класичну комедију. Треба дакле да је навикнете на класичну комедију, на модерну драму и нарочито на класичну трагедију, ако је мислите навићи на националну трагедију и национални репертоар уопште. Треба дакле, да имате јак класичан репертоар, управо стару и нову драму од велике вредности, ако хоћете да национални буде остварен. Или обратно, ако уводите национални репертоар, морате појачати и класични. И пошто Позориште већ уводи национални, то онда тим самим мора појачати или управо увести и класични, што значи, да у приликама у којима се Позориште сад налази, увођење националног репертоара изазива у исто доба и побољшање страног.

А то побољшање (ми сад наилазимо на велика позоришна питања, која, наравно, потребују и опширно дискутовање, али се не смемо задржавати на њима него их морамо само летом прегледати) одиста је нужно. У том страном репертоару, онако шареном и непробраном како га сви познајемо, оно што је најмање развијено и најмање истакнуто, то је класични репертоар, управо репертоар од веће књижевне вредности. Од већих драмских писаца, старијих и новијих, врло су ретки они чија дела, сва или сва главна, наше Позориште има у свом репертоару. То су, колико знам, само Шилер, Иго, Лесинг можда, Скриб ако хоћете, и можда још један, највише два (уз то су они још и доста, често и сасвим, забачени; ко зна како преведени итд.). А толики други, тако исто добри и важни, или још бољи и важнији, заступљени су у репертоару или с недовољним бројем драма, или нису никако ни заступљени. Од

Шекспира и пр. има само пет шест драма, од Ретеа и Молиера по две три, од Голдонија ни толико, од Расина само једна, од Корнеља ни једна. А што се тиче модерне, и пр. француске драме, која се код нас више преводи, ни ту се репертоар не одликује избором: у множини писаца од пролазне вредности, једва видите Диму и Ожијера са по три четири драме које по три четири године чекају на ред. И онда, наравно, такав репертоар, у коме литерарног избора тако мало има, не може остати. Њега треба попуњити и побољшати, управо попуњавати и побољшавати поступно, и ако за то неких тешкоћа има. Јер, најзад, све се те тешкоће дају савладати. Ако публика није спремна да прими бољи репертоар, спремајте је тиме што ћете јој све бољи репертоар давати. И овде вреди оно Сарсеово начело, и то још много више. И после, публика и прими каткад. Аео није примила *Клавина* примиза је *Елмонга* врло добро: представе овог комада снадају у оне које су зиме највише биле посећене. Има, дакле, ствари у класичном репертоару које неће ни публика одбацити. Тим стварима попуњавајте свој репертоар, њих непрестано имајте у виду. Колико их год више дате и омилите публици, толико сте подигли углед Позоришту, толико побољшали његово стање, толико одговорили његову позиву.

Јер, најзад, то и јесте позив Позоришта: да негује озбиљан репертоар, да даје драму од праве литерарне вредности. Често се у последње време чују неки, нарочито женски гласови: како Позориште треба највише оперету да даје, како је у оперети будућност његова, пут којим оно треба да иде итд. Ништа, међутим, није нетачније од овога. Оперета, најпре, није никаква озбиљна тековина. Оперетска музика није најпреча за неговање музике у нас. За право неговање музике, пужно је класичној музици места наћи, оној коју је сад баш Позориште узело неговати и ради које је и нарочите концерте морало установити, кад већ и о неговању музике оно мора да брине. И после, оперета не одговара ни способностима нашег Позоришта: саставу глумачке трупе, и пр. и иначе. И напоследку, она се противи и самој природи Позоришта, његовом устројству, законским наређењима итд. Ако, најпосле оперета ипак, треба више да се негује, нег се начини једно нарочито позориште за њу. А ово Позориште, међутим, мора неговати драму и имати што чистији књижевни репертоар. Јер је оно, као год и Француска Комедија, као Бург, и као и свако друго субвенционисано, државно, народно позориште, обавезано да озбиљан репертоар негује, да класичну драму износи. То је његов позив, његов задатак, циљ, мета, дужност, пут којим треба да иде. И ето на тај пут гони га баш национални репертоар. И ето то је та прва корист коју овај репертоар доноси.

(СВРШИЋЕ СЕ)

Павле Поповић.

Ђура Јанковић, срп. песник (по фотографији). Ђура Јанковић, син Паула Јанковића — Ваће — (бившег новачитеља правосудија, просветитељца и финансије, члана Совјета), унук Јанка Ђорђевића Десимира члана Правитељствујушћег Совјета, рођен је у Београду 1851. год. фебруара месеца.

У Београду је свршио гимназију и три године права, па је онда отишао у Град, учио медицину а одатле у Беч овет тога ради.

Био је бурн, и имао је неколико диобоја. Његово нежно бело лице, било је ишарано од удараца мачева.

Био је излив, воома симпатичан, и мушким и женским мило; добар друг; делом је сваку пару са друговима.

Кад му је било 16 година заљубио се најпре у једну, па онда у другу девојку, којима је љубав у стиховима изјављивао и то без застоја, без претходне спреме, и цео би говор водио у стиховима.

И нечакно је песме певao.

Српске је песме певao са лакоћом, каква је ретка. Имао је рети као илуст.

Није био охол; није био савољубив, и за то је и непознат остао. Писао је у «Зори» неколико прича и новела. У «Вили» г. Ст. Новаковића има штампаних његових песмица.

Најлепше песме штампане су у «Врзном Колачу», али су махом ти бројеви узавијани.

Превео је Марселезу и то тако, да од оригинала ни мало не одступа. Драматисао је Тараса Бульбу и Гусарског краља. Обе те драме настале су из Народног Позоришта.

Превео је Шах Краљу. Мајур Сунцоврат и још нека дела.

Оженно се у Смедереву 1874. г. а умро 1875.

Није довршио медицину, јер због рђавог управљања пљачком од стране старалаца није био у материјалној могућности.

Оставио је по смрти неколико свезака својих песама, који су већином провали.

Рукопис од три песме: Веров'о сам, Љубио сам, Над'о сам се предао је својој сестрићу Арси Ј. Милиновићу, који је тај рукопис дао г. Сими Аврамовићу, кад је тражио да нешто нише о Ђури. Том приликом дао му је и рукопис превода драме Вечити Јуда.

А. М.

Парке (сликао М. Туман). Парке су римске богиње и исто су што и старогрчки Моира. Парке су суђаје т. ј. богиње ненабожне човекове судбине: рођења, среће или несреће за његов живот и смрти.... Римљани су из почетка обожавали само једну парку, али су их доцније имали три које по именима беху Клото, Лахеза и Атропа.

Зграда генералног консулата Краљевине Србије у Скопљу (по фотографији). Ово је онај дом у који су упрти погледи овог ојађеног дела српског народа коме је Усуд доделено тешке дане робовања; ово је онај дом на ком се поносно није тробојница српска — пада браћи заробљеној да имају брата слободнога који их не може и не сме заборавити.

Овај је дом својина српскога сина потлачене Македоније, дом Србина скопљанца Томе Јовановића који погине ових дана од небратске бугарашке руке. —

Турска војна музика честита пред српским консулатом у Скопљу (крсно име Н. В. Краља Александра I. (по фотографији). Леп зимски дан, рекао би пролећни је, освануо у Скопљу. Св. Никола Крсно је име Н. В. Краља Александра I, те турска Царска Војна Музика дошла пред српски консулат да преко српског дипломатског представника честита Крсно Име српскоме Краљу. Срби скопљанци окупили се око консулатског дворништа, слушају царску музику, па знајући за што је ту, шаљу у њеном паразу и своје најлепше честитке и своје сетљекне жеље.

Биће белаја (сликао г. Урош Предић). Доручак је већ спреман и тек што се породица није окупила око стола. Нешто љубопитство а нешто и добар деџи апетит доведоше малог голудранца у танахној консулаци до већ спремнога стола. Ко ће сачекати старије када се и он сам може да послужи? Мало се провети на прсте, пружити ручицу, па... биће белаја!

Већ позната г. Предићева марљивост у изради и симпатичност изабраног предмета одише су и овог као и свих осталих радова овог српског уметника.

† Емило Настелар

«Не може се тежи и несрећнији положај замислити од положаја великана који је принуђен да гледа последњи ропак своје изнемогле отаџбине и који мора њом да управља за све време наступа, неспешности и беснила који њеном распаду претходе, и да гледа како јој знаци живота један за другим ишчезавају, док најзад ништа више не преостане до хладноћа, жрак и трулеж.» Ове речи чувеног есејисте Маколеја падоше нам на ум када прочитасмо вест да је највећи Швајцарци овога века, Емило Настелар, умро. Сиромаш Настелар! Педесет година неуспешне борбе и неуморног рада, како на политичком тако и на научном пољу, које је овај славни потомак славнога Сиди Камеадора за спас, благостање своје драге отаџбине провео, остале су безусловне; сви његови напори да своју отаџбину — некадању владарку земљине кугле — спасе од спољнег и унутрашњег

распада, били су узалудни. Антидинастична ратовања Дона Карлоса, од којих истина никада озбиљна опасност није претила данашњој династији, али која су политички деморалисали шпанолски народ и изнела на руку реакцијама појединих влада, а нарочито шпанског клерикализма; беспримирна корупција удружена са тиранизмом, која је владала међу чиновницима шпанских колонија; несавесна и лабавна државна управа у самој краљевини, све је то терало Шпанију у пропаст, тако, да је само један једини спољни удар, као шпанско-американски рат, био довољан да Шпанија, та дивна земља романтичности о којој су песници свију народа певали, та некадашња господарка свију прекоморских светова, — клоне и пропадне исто тако као што су и стари народи Мексике клонули и пропали под њеним ударцима.

Пуних четрдесет година био је Емило Кастелар у свима јавним питањима у Шпанији ауторитет којег је мишљење од свију, па и највећих његових политичких противника, било поштовано. Он је био први хисторичар, први политичар, први журналиста и први говорник, а на свима тим пољима испољавала се права песничка душа чији су једини идеали били: Човечанство и Слобода. Прелистајте све његове штампане говоре и на свакој ћете страни наћи одушевљене, ватрене речи пуне песничких помета и непоштитних истина, а све за слободу и напредак. Отворите ма коју страну, прочитајте ма који редак, и ви ћете прочитати славопој слободи и напредку човечанства: „Руче које су насељени стварале — бушени су клинцима ропства; усне које су насељени живот удахнуле — склоњене су леденим дахом смрти. Онај који је воду створио — морао је жеднети; онај који је сунцу огњено море дао — морао је мрзнути; а његова смртна борба која је плочу са његова гроба дигла — није била у стању да онекма срце тирана. Вечанствено дело бола, посвећено земаљском праву, човеку, бескорисно је дело, лажљиво списање за оне који још у ропству стењу.“

„Како, на који начин и су чим се ствара напредак? Ствара се с помоћи отпора, с помоћи борбе. Из сваког уређења, из сваке конституције, из сваке старије идеје налази нова идеја и нико је не може у томе спречити. Само ако се идеји остави потпуна слобода, у стању је да дикује с помоћи договора, јавних изјава, асоцијација, штампе и општег права гласа; не остави ли јој се та слобода, онда идеја плаше као барут, и сираваје у тисуће комада престо на коме њени противници и гонници седе.“ и т. д. и т. д. Оваквих цитата могли би смо тисућима из беседа Емила Кастелара навести јер је свака његова реч пуна неодољива чара а свака његова беседа и новинарски чланак несрањеног стила.

Од огромне масе његових штампаних беседа и новинарских чланака, за нас је најважнији и најинтереснији чланак о Србима и српској историји, који је Кастелар штампао у париској „Nouvelle Revue Internationale.“ Ни један од старих писана није са толико одушевљене љубави и дивљења а са толико осећаја о Србима писао као Емило Кастелар. „Ја не познајем историју“ — вели Кастелар — „која би заслуживала више пажње и проучавања, него ли што заслужује историја борбе за независност у Србији. Када их сав свет бејаше саме оставио, Срби се дигше до писне најјачих народа несавладаном силом свог карактера и неизреченом крепости своје масе“....

„Погнута до прве земље, знала је Србија да се анетом исправи, кад је уочила згуду, да би могла прећи из ропства у слободу. Нико није као она познала моћ и слабост турку. Нико као Србија и Србин није се окористио човекољубивом реформаторском политиком Јосифа II, цара аустријског. Нико као овај напредни народ, са својим јунаком Кара-Боржом, није се борио противу султана, кад у почетку овога века јевровске прилике утрше пут победи.“

„Нико до Србија, од Милоша, који је био оруђе у рукама силника, не хтеде учинити аустостазу и спасиоства. Историја везице независности личи епопеји из јуначких времена, по величанственој храбрости, којим блиста свака страница јој; а пуна је политичке науке, са вештине и опрезности, којом је у њој испреплетено јунаштво. Само је тако дванаесте године овога века, када је Русија остала својој судбини а на милост и немилост Турчину, могла Србија, посрћући и устајући, како јој кад срећа помагала, борећи се или уговарајући, како је кад требало, кајући се или прокорећи, мученица или ројкина, у неким згодама пуна храбрости баспослове, а у другим опрезности диније и од саме храбрости; с дивљачком смелости а ушћивањом мудрачком, само је тако могла Србија постати народом који, премда је плаћао данак Турској, бејаше омет независан, те постићи да јој Јеврова зајемчи останака и иде на руку у тежњама за величином које јој дух прожимљу, након толиког понижења и робовања на плочом и тајанственом Истоку“....

Емило Кастелар рођен је 8. септембра 1832. год. Свршиоши универзитетске науке у Мадриду придружи се он 1854. год. када је букувала јулашка револуција, демократској странци, оставивши сарадником њених листова. Довије, када је постао професором историје на мадриском универзитету, основао је Кастелар лист „Democratia“ који је у друштво са Барасоном уређивао. Због великог утицаја на универзитетском омладини буде му, за време министарства Наравеса, положај професура уздржан, а када због тога омладина почне демонстривати, би са професуре свргнут и ухапшен. После несрећног устанка од 22. јуна 1866. год. побегне Кастелар у Француску, одакле се вратио у Мадрид чим је букувала септембарска револуција 1868. год., где га је омладина са највећим одушевљењем дочекала. Од тог доба постаје Кастелар највећи поборник федеративне републике. Градоњи Сарагоса и Лерида изабери га за посланика у Кортес а наскоро за тим изабери га републиканска странка за члана директоријума. 11. фебруара 1873. год. када је краљ Амадеј дао оставку и република проглашена буде Кастелару поверено министарство спољних послова, али већ 7. јуна исте године даде оставку, због ценица репу-

бликанца и радикала. 26. августа исте године буде Кастелар изабран за председника Кортеса а 7. септембра за председника министарства са диктаторском моћи. Да би угушио устанак у Картагени и стао на пут карлистичким ратовањима, установи Кастелар стајаћу војску, ради чега га напустише његови приврженици и на састанку Кортеса, 2. јануара 1874. год. најавише неповољне, те Кастелар даде оставку на председништво. После успостављења монархије под Афонсом XII, даде Кастелар оставку на професуру и оде у Париз да живи, али се већ 1876. год. врати патраг када га град Барселона изабра за свог посланика. Од тог доба па све до 1893. год. када се је повукао са политичке позорнице, био је Кастелар највећи бранилац демократских идеја у Шпанији, борећи се противу шпанског католицизма, тражећи за Шпанију равноправност вере и слободу наставе. Приликом дебате око адресе Кортеса 1878. год. издао је један демократски манифест у коме је тражио повраћање устава од 1866. год., слободу вероисповести, слободу штампе, наставе, удружења и зборава. После француско-немачког рата тражио је путем штампе савез романских народа противу германских, — идеја коју је пре кратког времена, после шпанско-американског рата у једном бечком листу, поново покренуо.

Кастеларове беседе сакупљене су и штампане 1885. године у четири књиге. Од осталих његових радова вреди споменути: „Успоменице из Италије“, „Студије о средњем веку“, „Из историје, религије и политике“, „Скнице о људима и идејама“, биографију лорда Бајрона, историјски роман „Фра Филипини“, и његов „Говор пред шпанолском Академијом“ о модерној цивилизацији.

У Емилу Кастелару изгубио је шпански народ свог најбољег сина; губитак, који је тим већи и осетљивији што се шпански народ налази у таквом положају у коме се карактери и таленти као Емило Кастелар не даду ни презајмити ни заменити.

J. Адамовић.

НАУКА

О светској изложби у Паризу. За идну светску изложбу у Паризу припремљен је читав низ разноликих чудеса. Највише се истичу мареорама и сидеростат, који ће, без сумње, највише зачинити будућу изложбу.

Мареорама је, дивна колосална четиркатна зграда у стилу „Ренесанса“. У њу воде осредње стубе, које представљају лествице морског брода, а сама мареорама — кров на броду океанског пароброда „Progres“. Прилази један помоћник капетана, учтиво објављује, да ће се за пет минута пароброд кренути. За овим долази бистри датон са пошудама разних напитака. Према програму, путовање почиње од Марсеља. И, одиста, види се како пароброд стоји усидрен у Bassin de la Joliette. С леве стране, изнад шарене градске напоре, висе грандиозни монументи „Notre-Dame de la Garde“. На десно, изнад плавог мирног мора, виде се романтична острва, може се распознајути чувени Chateau d'If, свима познати из „Monte-Krista“ од Дима она....

Постаје тренутак поласка. Чује се увећано звиждање, затути тужно-свесно „сирена“, пароброд се стреса од удара точкова и полагано се креће из луке. На мосту мали капетан загледа у даљину, покретом руке издаје заповест двојници марира, који брзо окрећу точак крме по знаку његових обрва....

Пароброд излази на отворено море. На један мах се колеба и светлуда на сунцу малено таласање, пароброд се поналак љула, али је море дивно и, поред тога, пароброд се овај, због своје особите направе, не клаца ни при највећој бури....

На отвореном мору неограничена тамноплава даљина; ништа се не види сем великих морских тина које се љулају на таласима, а од времена на време долази се делани и напаша по води дугу и поново утоне у безбрижну пучину. У даљини на хоризонту види се велики пароброд и неколики с једрицама: они иду из Бенове.... У једном крају пароброда свира оркестар, нарочито најмлађи за пловну гостиницу. Публика весело љаска у многим групама, тема је разговора питање о морској болести. Даме искаљују своје страховање, канцлери их умирују тврдећи, да се велика клања не може ни замислити en plein Paris.

Не прође ни по сата, кад се на предњем крају пароброда (на паробродском bien entendu) чује узвик „la terre!“... Наш пароброд, као што се види, имао је таквом брзином, да се већ налази надомак Ценове.

После малог задржавања у Ценови, пароброд иде у Неапол, одакле у Александрију, Порт-Саид, Бомбај, Калкуту, одакле у Сингапур, Конг-хои, Шанхај. Из Шанхаја у Нагасаку, а отуда у Владивосток, где при улазу оркестар свира: „Боже царја храни“, а марири скупљени плучу „vive la Russie“.... Из Владивостока пароброд иде у Сан-Франциско, затим посещује Валпарайзо, Буенос-Ајрес, Њу-Јорк и завршујући прелази преко Атланског Океана долази у Лондон и отуда се враћа у Француску. Цело путовање свршава се по врло мирном мору, време — као порушено, ни кише ни буре, казда небо плаво (од обојеног платна), над главом температура пријатна и без осетних промена, а ако је разлика у температурама: доста је ређи, да путници чап и на Црном Мору инсу скидали горње хаљине!... За све време путовања, нико се није уснао, нико није био преко нерва, у машини није било квара, у подруму се није појавио пожар и, на завршетку путовања кад се пароброд вратио у Француску, објављено је, да се пароброд не налази у Марсељу, но у Хавру, на два корака од Париза.

Сидеростат. Сидеростат је — дугачки нишан од камена, висок за половину више од раста човека, а са врло широком осно-

ном. Дуж нишана, на врху његовог, углављена је хоризонтално колосална цев, која је састављена од 24 дела (колута) а дужини 60 метара а у дијаметру 1 и по метра. Сваки објектив тежи 900 килограма. Испред цевни наместено је огледало, на коме одбијају слике небесних светила. Ово сликање, увећано објективним цени, преноси се на велики заклон. Помоћу јачине стакла, небесна светила показују се зачуђеном погледу увећана у 10 хиљада пута. Овај чудновати апарат и зове се сидеростат, творевина Дејонала.

На сидеростату наше око налази се на растојању свега само осамдесет километара од месеца!... Свакојако ово је колосалан успех, ако се само сетимо, да су до данас највећи телескопи, који постоје, увеличавали само 4000 пута.

Насељеност слива Поречке Реке — Поречка Река има два изворна крака: десни се зове Пријака, а леви Шашка. Пријака сизази са превоја између Стола и Доли Јована, а Шашка извире испод брда Којинске Главе, источно од Мајданека. Она се два крака састају под једним ртом, на коме се налазе развалине Милошеве Куле, и граде Поречку Реку. Она нема ни једне важније притоке. Вредно је поменути, да се с обеју страна њена ушћа налазе развалине старих римских грађевина. Оне на десној страни зову се Кула, на левој пак — Стража.

У сливу Поречке Реке налазе се свега 7 села, а нема ни једног градића ни града.

Највеће је село Горњане у коме је 2020 становника — 1 —

У села која имају по 1500—1000 ст. спада Рудна Глава (1460) и Пријака (1130) — 2 —

Од 1000—500 ст. имају остала четири села: Клокочевац (730), Танда, Тополиница и Мосна (530) — 4 —

Као што се види, у Поречкој Реци је само 7 насељених места са 7.230 ст. Становништво је све сеоско.

Пошто је слив ове реке велики 538 км², а на њему станује поменути број становника, налази да је њена насељеност: само 13 ст. на 1 км². Она стоји према насељености у Србији као 0,27:1 —

Од целокупне површине Србијине Поречка Река захвата 1,1% а од становништва 0,31%.

Једно насељено место долази овде на 1030 ст. или на сваких 77 км².

Цео слив има три велика села што значи, да једно долази на 179 км².

Од изворних кракова десни је гуще насељен: непосредни слив реке него оба изворна крака.

Пријака (106 км² — 1830 ст.) на км². има 17 ст. На њој су два села: Пријака и Танда.

Шашка (236 км² — 3480 ст.) на км². 15 ст. И у њеном су сливу два села: Горњане и Рудна Глава.

Непосредан слив Поречке Реке велики је 196 км², а на њему су три села (Клокочевац, Тополиница и Мосна) са 1920 ст. Значи да на км². долази 10 ст. —

На карти погрешно пише: Велико Горњане и Мало Горњане као два засебна села, и Тополиница. —

Т. Радивојевић.

КЊИЖЕВНОСТ

Шеста годишња скупштина Српске Књижевне Задруге.

— На дан 21. маја ове године одржана је, уз лепо присуство задругара, шеста годишња скупштина овога нашега најактивнијег књижевног друштва. Скупштину је отворио врло лепом речи председник Задруге г. Пера П. Ђорђевић, а затим је тајник г. Љ. Јовановић прочитао врло исцрпан извештај о управини раду, по коме ћемо изнети само неке податке.

Да би што боље развирила свој просветни утицај и у крајевима изван Србије, а и снажније помогла тако важну српску културну установу каква је Српска Штампарија у Загребу, управа је истој поверила и штампање, повез и растурање редовних кола за све српске крајеве под аустроугарском монархијом, као и прибирање сних прихода из тих крајева. Тиме су (пачићто услед новог слагања дела) настали за Задругу већи издаци годишњи, али ће и несумњивим већим бројем годишњих задругара ови издаци бити подмирени. Већ прва година рада показује у том правцу лепог резултата, те је оправдана нада управа Задруге и Штампарије да ће тај број за 2—3 године нарасти и на 4000 (док је до сада био највише 2400).

Број задругара за VII коло (за год. 1898.) износи до скупштине 251 добротвора, 1840 оснивача и 4427 улагача, као и 400 задругара који свој улог дају на отплату, што свега чини 6918 задругара, а то је за 150 више него ланске године. Старих кола продато је прошле године (сем VI кола) за 3652 динара, а од нове године до сада за 3771 динар. „Забавник“ је имао за прву годину 3506 претплатника.

Управа сада ради на утврђивању програма својих даљих задатака и нада се да ће до године бити готова с тим послом. За сада је одлу-

чила да у VIII колу изда: Житије Герасима Зелића 3. (и последњу) књигу, Лирске песме Симе Милутиновића Сарајлије, Приповетке Ј. К. Лазаревића 2. (и последњу) књигу, Слике из сеоског живота од Ј. М. Веселиновића 2. (и последњу) књигу, Иакову Славу од Ст. Срејца, Гогољеве Мртве Дуже у преводу М. Ђ. Ганџића и Војке и војке од Власт. Д. Тодоровића, а у даљим колима: Порекло народности од Бенота, Холаудију од Ед. де Амичиса, Приповетке Н. Н. Вукићевића, Приповетке С. Матавуља, Светле слике Драг. Ј. Илића, Приповетке Св. П. Раиковића, Књижевне оцене Св. Вуловића, Антологију српске Лирике од Н. Ђорђевића до Вранка Радичевића, Домаћа писма Дос. Обрадовића и нека дела Ђуре Јакшића, која је свих откупила.

Још ће Задруга ове године о педесетогодишњици уваженота књижевног ветерана дра Јована Јовановића Змаја издати његове „Дечје песме“ у лепом руху и сукусним илустрацијама, да се тиме с једне стране одужи једном од својих оснивача, а с друге учини нешто и за нашу децу, за коју до сада још ништа није могла учинити.

За првих шест година свога живота Задруга је имала на управљање само један књижевни фонд: фонд нова Михаљина који је у 1000 динара основао његов син др. Лаза М. Димитријевић. У току прошле године добила је Задруга још један фонд. На глас о смрти свога добродруга пок. др. Ђорђа С. Ђорђевића учинили су његови школски другови апел на све његове пријатеље и познанике да му учине трајан својим оснивањем књижевног фонда. Успех тога апела је „Задужбина пок. др. Ђорђа С. Ђорђевића“ у 1523 динара коју су другови прелазни Задруги да приходом од ње сваке пете године награди по једно дело, које се бави о српском народу. У току ове године на добиле је Задруга на управљање и: „Фонд игумана Филарета Петровића“ у 1000 динара, да с њим учини као и са Задужином пок. Ђорђевића.

После овога тајничког извештаја прочитао је благајник извештај о стању Задругине имаовине на дан 31. децембра пр. год., по коме је у прошлој години примљено 55.760, а потрошено 41.674-96 динара, те је према томе Задруга ушла у ову годину са остатком потрошног капитала од 14.086 динара. Сем тога имала је: сталне главнице 52.968-29 дин. и фондова 2500 дин.

По прочитању ових извештаја скупштина је на предлог управе прогласила за напредно заузимање за Задругу по чл. 17. правила за добротворе ове поверенике: Вељка Радојевића, трговца у Херцег Новоме, Владимира Ђорђевића, професора у Краљеву, Косту М. Поповића, судског писара у Пироту, Панту В. Ђукића кадета у Београду, Савку Филиповића, учитеља у Миоковцима, Васу Николајевића, проту у Пригу, Васу Симића, учитеља у Паланци, Вељу Павловића, учитеља у Јагодини, Душана Поповића, учитеља у Руји, Силвестра Поповића у Будви, Стевана Благојевића, благ. штедионике у Шиду, и Тодију П. Костића, свештеника у Гор. Миланову. Сем тога је за ревносно заузимање изјавила своју јавну захвалност и признање још 21 поверенику.

Затим је скупштина примила извештај о имовини стању и дала разрешницу управи и благајнику, на се онда прешло на дебату о извештају о управини раду. Дебата, у којој су узели учешћа Павле Ј. Поповић, Слободан Јовановић, Љуб. Јовановић, Јован П. Томић, Љуб. Стојановић, Пера П. Ђорђевић, Павле Д. Маринковић, Алекса Станојевић, Живан Живановић и Урош Благојевић, и ако није текла с онолико мирноће и тактичности, какве би требало желети у скупу овозице образованих људи, у главном је признала с похвалом рад управе и изнела само неке ситне напомене и жеље за поправку, после чега је скупштина једнодушно примила и овај извештај.

За председаче рачуна у овој години изабрати су Милутин Ј. Марковић и Урош Благојевић.

На место двојнице чланова који истунају изабрати су исти: Богдан Поповић и др. Сметолик Радовановић.

Пошто је председник захвално свима присутнима на важни и љубави према Задруги, затворио је скупштину, која је трајала пуна 3 сата.

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Шест вечери Г-це Х. Шумовске у Народном Позоришту. 1)

1) Судерманов Забичај 4 и 9, Шидерова Орлеанка 6 и Мали Лорд 11, 13 и 16 маја.

Међу новинама и изненађењима што их је Нар. Позориште припремало освежењу своје већ заморне публике, у овим првама данима сезоне, вечери Г-це Шумовске свакако су једно од најсрећнијих и најпријатнијих.

За своју прву појаву на београдској позорници Госпођица је изабрала три улоге: Магду (Судерманов «Завичај») Орлеанку (Шилерову) и Малиг Лорда.

Магда, познати породични бунтовник Судерманов, одбегла је од куће, од самовоље оца, од старих, сурових облика и предрада, од наметаног јој просиоца, и неке досадне тетке. У туђем свету својом заслугом постала је велика и славна, и када једном, случајем неким, као прослављена уметница дође у свој завичај, њена је позада, и ту сад у новом сусрету у кући настаје читав низ породичних сцена и — старе борбе, коју отац и аћи и даље неуморно и сад све заоштрије и фатално настављају. Отац је и даље непонустљиви породични тиранин, наоружан старим патријархалним моралом, расположеном неврастојности и сад још у скрупулама официрске части и — сумњом у добро очувано име своје кћери. Магда је стари бунтовнички дух, подигнут сад још амбицијама уметности и славе, пуних уверењем у своју личну вредност и слободу и — охрабрен симпатијом Судермановом. Ту Магду изабрала је Г-ца Шумовска за своју прву појаву пред београдску публику. Ми нећемо ни овде крити своје задовољство, што у свежини и новини београдске публике има још толико, ако и конзервативног, природног и наметног инстинкта, да јој се Магда не допада, али хитамо да кажемо да Судерман може бити задовољан својим тумачем у Г-ци Шумовској. Њена дена, свежа и врло симпатична појава, њени смишљени и врло слободни покрети, њена дикција и њена преданост Магди: донели су оној надуваној и несимпатичној Судермановој фигури више симпатија но што их је она наизма у београдској публици. Највећа новина у Магди овога пута била је њена брижљивост и доситица прелизно проучена игра. Али како је Г-ца Шумовска донела Магду са немачких позорница где је уз познату симпатију Судерману сваки његов мотив изражен, ипјасован до најмањих потеза, то је у овој улози, и са замјеркама на неколико наглих и нешто декламаторских прелазца нарочито код топлијих и нежнијих места, публика ове вечери остала још у недоумици у тачном суду о њеном таленту и вредности, о њеној оригиналности, и више је, уз симпатичну појаву, видела у њој добру и колу у глумачку. Али је зато, и поред учинене резерве, са много искренијом и сигурнијом хвалом поздрављена њена Јунакиња Орлеанка. Поред жарљиво проучене улоге и срећне спољашности, дена Јунакиња Орлеанка имала је ове вечери прескрасну дикцију; и само они који знају колико је то за нас на данашњој београдској позорници новина и изненађење, разумеће сјајан комплимент што га је у усхићењу (мало незгодно) о њеном српском језику рекао један од критичара, и колико би радо из тих уста чули Јашића, Војислава, Стерију. Трећа улога и у којој је, изгледа, Г-ца Шумовска стекла највише успеха, била је Мали Лорд. Мали Лорд је драматисани (нечији) роман à la Feuille. Млади аристократа оженио се девојком грађанског порекла и зато је искључен из породичног круга и љубави свог старог и строгог оца. Плод тог неблагостојеног брака је Мали Лорд, који ће напад по смрти очеве и осталих ностати једини наследник добара и титуле, и помирљив дух у овом породичном риздору. То је красан, мало несташан дечко, заситан врло слободно, амерички (где се, узгред буди речено, проживљује први чин овога романа). На позив из завичаја оца он ће се настанити у свога деде, а усред утегнута и суморног двора, и под титулом Лорда, он ће и даље остати безбрижан, природни мали Американин; али ће својом племенитошћу, својом тоном љубављу према деди, матери, свима, својом ведрином отварајући ледено срце старог гроза, помирити усном свога заборављеног оца и своје несрећне презрене матери, и повратити живот овом опустелом и суморном гнезду совином. Г-ца Шумовска унела је у своја «дјечачића» сву свежину, сву живост, сву лакоћу своју. Мали Лорд био је врло лено и пријатно проведено вече; само штета што је комад тако лак и баналан, да се не може ни дванут гледати, и што већ другог вечера, кад се изгуби ово мало нитереса фавуле и повине, човек на досади и доколици можда опазити колико је тешко само вештином играти изваност и нежност Малиг Лорда, колико су многа места можда више мјана но нежна, или неки покрети пре усмиљени но наивни...

Већ из ово неколико некиданих утисака није тешко опазити да је Г-ца Шумовска примљена симпатично, и да се она својом игром старала да тој највећ савесно одговори. Својенивши Магду ми нисмо крили резерву и бојали да већ њом охарактеришемо игру Г-це Шу-

мовске; али је незгодно, и ако чудно, са више воље учинити то, искрено и тачно, и иза последњих двеју улога. Само на први поглед разлики, у самој ствари цео овај репертоар врло је улан, једнолик, сувише типичан, да би хтели да у њему нађемо све што би код Г-це Шумовске као даровите и добре глумице хтели да видимо, и чему је можда мало прилике било да се покаже. Магда је несимпатичан, надувен амбицијама, утегнут Судерманов дисидент, Јованка идеална, жаловита поетска фигура, Мали Лорд безбрижан златан дечко из романа. Све су то занимљиве али ситне, мајушне фигуре. У свима њима мало је великих, пуних, правих осећања; мало срца, слабости, страсти, живота; ниједно од њих није жена. То је што смо хтели још да видимо у Г-ци Шумовској, на да много искреније и топлије закажимо што можда неће бити среће да је још доста пута и скорије видимо, и што није нама.

III.

НАМЕТАР

6/18. јунија 1874 (пре 25 година) умро је Фран Курелан, члан југословенске академије. Родно се 2/14 јан 1811. (О његову књижевном раду има у Летонису Југословенске Академије).

11/23 јунија 1849 умре у Београду Исидор Стојановић, професор историје у лицеју, члан Друштва Српске Словености. Родно се у Српској (Старој) Кањижи. (О његову раду има у Гласнику Д. С. Словености).

12/24 јунија 1849 (пре 50 година) умро је у Београду од колере Павле Арсенијевић Поповић, секретар држ. савета. Ваком у Пешти радио је на Павловићевим Срп. Новинама. Г. 1841 предају му редакцију Срп. Новина у Београду, по том постао секретарски попеч. просвете, за тим секрет. држ. савета. Има његових прилога у Срп. Летонису.

БИБЛИОГРАФИЈА

Ж Њ И Г Е

1. **Брак после смрти.** Приповетка из српског живота. Написао Ј. Х. Видојковић. Издање књижаре Ст. Х. Поповића. Крагујевац. Штампарија Ст. Х. Поповића, 1899. — 16-на, стр. 142. Цена ?

2. **На доколици.** Тасине белешке. Прва свеска: 1. Страшни бројеви, 2. Самоубиства, 3. Стрелање злочинаца, 4. Неједнако суђење, 5. Силовод осуђеника, 6. Употреба оружја, 7. Наши свештеници. Београд. Нова Трговачка Штампарија, 1899. — 8-на, стр. 53. Цена 50 ара дин.

3. **О дводомном систему,** од Слободана Јовановића (Оштампано из «Вранича»). Београд. Штампарија Д. Димитријевића, 1899. — 8-на, стр. 86. — Цена ?

4. **Граф А. Н. Толстој: Вакрсеније.** С руског превео Јован Максимовић. Издање књижарнице код Вука Ст. Караџића. Св. Ф. Ољановића у Срем. Карловцима 1899. Српска Манастирска Штампарија. 8-на, стр. 48. Цена 20 новч.

5. **Graf Lav Nikolajevič Tolstoj: Uskrsnuće.** Roman. S ruskoga preveo Milan pl. Mareković. Svezak 3. — Zagreb, Nakladom Kr. Sveuč. Kužnice Franje Supraha (R. F. Auer), 1899. Tisak Antuna Scholza u Zagrebu. — 8-на, стр. 73—120. Цена 20 новч.

6. **Бићеш радница.** Обична приповетка. Читанка намењена девојчицама. II књига Своменика Јована Гавриловића. Написао Л. III. Демезон; с предговором Жила Сихона члана француске Академије. Превео Милован В. Галић. У Београду, штампано у Парној Ради. Штампарији 1899. Издање Учит. Удружења. Књига XVIII. — 8-на, стр. 215. Цена 1,20 дин.

7. **Лутајуће душе.** Приповетке за поуку. Намењено задругарству. Од Велислава Јањинка економа. Београд, Штампарија Савића и Компаније, 1899. — 8-на, стр. 132. Цена 80 п. дин.

НОВА ИСКРА

О стогодишњици А. С. Пушкина

26. МАЈА

1799.

1899.

Живот А. С. Пушкина

26. маја ове године навршило се пуних сто година од рођења највећег руског песника. Овај велики руски народни празник, ова свечаност пуна значаја не потиче из пуког обичаја да се јубилеји држе, не потиче из фантронства и жеље да се свету јави како је у Руси те и те године рођен човек којему се данас помен чини; корен овом исказивању сећања и захвалности лежи дубоко у грудима великог руског народа, лежи у свесноме знању да је Пушкин за руску књижевност исто оно што јој беше Петар Велики у државничком смислу. Шта би вредела руска државна самосталност када би се у манифестовању духа нелина огледало пуко робовање Западу? Ослобођење духа рускога, стање самосталнога развијања и напредовања руског, стварање књижевног језика допадљивог до данас — Пушкинове су заслуге којима се, ето, потињемо клада.

У моћи и величини руског народа гледамо ми Срби, њихова једноплемена и једноверна браћа, јемство и за свој опстанак у мору туђинштине која нам племе окружује, која нам развнтак пречи, која нас гони. Један је од узрочника руске моћи и руске величине песник Пушкин, чије име и ми са пуно поште спомињемо, а ради чије успомене и испињујемо врсте из његова живота.

Пушкин је по оцу од старе племићке породице која се помиње још у летописима из доба Ивана Грозног; по матери предак му је био историјски дрица Ханibal. У биографији овога Ханибала остало је још доста неразјашњених места, али је ипак познато да је био од кнежевске владичке породице, да је у својој седмој години био заробљен и послат у Цариград на продају. Из Цариграда пошаље га руски посланик као поклон Петру Великом. Из сећања на великог Картагинца

маломе Принцу дадоше презиме Ханibal и преведоше га у православље. Сам Петар Велики беше му кум, који му даде име Аврам да би личило колико толико на његово мухамеданско име Ибрахим. Од то доба Аврам је постао трабант Петра Великог пратећи га свуда по свету. После смрти свога добротвора беше прогањен у Сибир, јер је био међу незадовољницима који се бунеше противу Меншикова.

Ханibal је, после повратка из Сибира, догонио у војсци до генерал-аншефа; за тим је, 1761. год., умро.

Његова унука по сину, жена Креолка, Надежда Осиповна удаде се за гардијског официра Сергеја Лавовића Пушкина.

У овоме браку роди се 26. маја 1799. г. највећи руски песник Александар Сергјевић Пушкин.

Мати Пушкинова била је за четири године млађа од свога мужа који је био у таквој зависности од ње, да је и пушио кришом. Са децом је била веома сурова и могла је да по неколико месеци ни речи не прозбори у кући. Са својим сином Александром није једном говорила пуну годину дана. Као и њезин муж, и она је веома водела друштво и сјај, не бригући се много о својој кући. О нередима који је изадао у тој кући остало је и писаних података. Али је за то књижевност била у свима правима. Сергеје Лавовић заједно са својим братом Василијем беше у пристој друшћу са многим ондашњим књижевницима. У кући Сергеја Лавовића чак је и камердинер писао стихове!

Надежда Осиповна није баш тако водела свога сина Александра а у свак

ком случају много мање од његове сестре Олге и млађег му брата Давида. У свом раном детињству не само да Александар није показивао ничега чиме би надвајао, него је, на против, својом повучености и тврдоглавости доводио родитеље готово у очајање, а нарочито своју

матер која је по некад тако гонила свога сина, да је овај морао бежати, да би се спасао матере, својој баби Марији Алексјејовој Ханибал, која би га крила у своју велику корну за рад где би се осећао потпуно сигуран.

Та његова старатајка а за тим и дојиља му Арина Родионовна беху му први васпитачи. Од јачег утисака бехе Арина — тина оданог, старијског слуге, која је знала читав низ народних наја и прича.

У његовој седмој години наступи читав преврат: детку се језик одреши, постаде живљи и окретнији. Бабу и дојиљу заменише учитељи. Учио је француски, немачки, енглески језик и аритметику (која му није никакошла од руке). Највећи је успех показивао у француском језику, јер је доцније владао њим као и својим матерњим.

Од девете му године развио се остраст за читање. Почео је Паутархом и Омиром а прочитао је мада не целу очеву библиотеку. Отац његов нарочито је волео Молијера и често је његове ствари на глас читао за поуку деци својој. Па и мали Александар толико се одушевљавао, да је већ у 12 години написао комедијину «L'Escamoteur», на ју је и играо пред својом сестрицом која га «извижда». Није се наљутио на сестру, већ само написа свој први епиграм:

Dis-moi, pourquoi l'Escamoteur
Est-il sifflé par le parterre?
Hélas, c'est que le pauvre auteur
L'escamota de Molière.

Кад је наступило време уласку у лицеј буде примљен, по пројекцији, у тек тада основани Царскоселски Лицеј.

Пушкинов живот у школи није био баш сјајан, јер поред веома бистре намети немају ни марљивости ни вредноће какве би требало желети. У основима његова карактера, за време живота у лицеју, нарочито се показиваше његова поверљива душа и залубљиво срце, а са друге стране његово расположење за подсмивање и немилосрдно гављење њему несимпатичних личности, које је по катедре доводно до очајања. Другови су га називали французом због његова одличног знања француског језика; али се ипак у том свитету сакриваше другарско нерасположење према живом и заједљивом другару.

Прва Пушкинова неса на руском језику, написана у лицеју, била је «Посланица сестри», а прва штампана «Другу стихотворцу» (у «Вестнику Евроне» за 1814. год.)

Још је био у лицеју када се о њему и његовој лири говорило и у ширим круговима. У школи га посећиваху Жуковски и Бањиков; професори гледаху у њему будућу знаменитост, а другови неваху у хоронима његове складне песме.

Пушкин је у лицеју написао 120 несама и започео свој спис «Руслани и Људмила».

Када је 1817. год. изишао из лицеја отишао је у село својој матери, да се од ње брзо врати у Петроград и заплива у шуми великопаровишан живот. И ако живећи неуредно, ипак је и даље писао «Руслани и Људмилу» и читао га на антеријним састанцима код Жуковског. Када је овоме прочитао и последњу песму своје прве поеме, покљони му Жуковски свој портрет са натписом: «Ученику победноку од побеђеног учитеља на свечани дан довршења «Руслани и Људмиле»....

1820. година судбоносна је у Пушкинову животу. Између његових познанника и пријатеља било их је неколико љуто нерасположених према стању које тада владаше у Русији. И ако се није у свему слагао с њима, ипак се веома одушевљавао слободушним идејама, па је те своје осећаје изказивао не само у разговорима него и у песмама.

Једном га позове губернатор и нареди пред њим чиновнику полицијском да отиде у несинков стан и да му га претресе.

— То је измислило! рече му песник. Тамо нећете наћи што тражите. Боље је наредити да ми се да перо и хартија, па ћу вам ја сам све написати.

Дадоме му што је тражио и он по сећању написа своје «онане песме».

Губернатору се то тако доваде да узвикну: Ah, c'est chevaleresque! и стеже му руку.

Многобројна заузимања најпознатијих људи тога доба у Русији сачунаше га од Сибира, који му би намењен прогонством у Екатеринбург. Ту се нађе са Рајевским, својим познаницима из Петрограда, и загледа се у једну Рајевскову кћер које га је дружба одушевљавала и усећајавала.

Управник колонија у јужној Русији, генерал Низов, ком је Пушкин био упућен као чиновник, понашао се према њему веома

најљиве и љубавно. Када је Пушкин из Екатеринослава прешао у Кишинев становљао је у кући Низова уживајући потпуно слободу у времену и раду, те је тога ради највише проводио у веселим друштвима, пијанкама и разним авантурама. Имао је неколико дуела, а због једнога је био премештен у Исмаил. Путујући у ово ново место, еретне уз пут цигане чертаре, на им се придружи и проживе заједно с њима неко време.

Ма да је Пушкин овако живео, ипак се није био одрекао свог књижевног рада. У Кишиневу је написао доцније веома популарну баладу «Црпни вео» (на српски превео Змај), а осим ње преко 40 разних несама, не рачунајући његов велики производ «Бахчисарјски фонтан» ни почетак стихованог романа «Јевђеније Овјетин».

Не осећајући никаквог задовољства у Кишиневу једна се намолио да га преместе у Одесу, где се такође не осећао како је желео, јер његов управник Воронцов не хтеде да гледа у њему уметника, већ оштро тражаше тачно вршење бирократске дужности. Због тога се веома заоштрише односи између њега и Воронцова, који најзад заради Пушкиново прогонство у место му рођења — село Михаиловско, где ће живети под надзором тајношће власти.

У селу Михаиловском живео је Пушкин скоро две године. Ту је највише и најрадије проводио са својом сада већ остарелом дојиљом Арином Родионовном. Ту је обично најутра писао стихове, за тим је читао и дописивао се са својим пријатељима; веће је проводио у разговору са дојиљом или у породици Воле-Осиновић који су живели у селу Трогирском удаљеном од његова села за неке 2 врте.

У Михаиловском довршио је свој спис «Цигани», донео «Овјетин» до краја седме главе, написао трагедију «Борис Годунов», за два јутра написао маду поему «Гроф Нулин» а осим свега овог велики број лирских несама између којих су и неке од најлепших («Зимско јутро», «Зимски пут» и «Пророк»).

Ту, у том маленом селу, осетио је Пушкин и сам развој својих душевних сила и велику творачку моћ. Радећи тада трагедију «Борис Годунов» Пушкин је веома марљиво изучавао руску прошлост а са њом и историју руског језика. Од овог времена и добија његова поезија све више и више национални карактер. Поред «Годунова» Пушкин је веома марљиво изучавао историју Петра Великог, скупљао је народне несе, а из уста своје дојиље забележио је многу кжу и гатку.

Пушкин је остао у Михаиловском до септембра 1826. год., када је по допуштењу цара Николаја Павловича добио допуштење да сме напустити своје село. Цар га је био позвао у аудијенцију, те Пушкин крене из Михаиловског право у Петроград где изађе пред цара који захтеваше да му Пушкин лично подноси своје несе т. ј. да му лично цар буде цензор.

Оставши тамо у Петрограду, Пушкин је често одлазио и до Москве где се загледа у Наталију Николајевну Гончарову. Не сврхивши прошећину као што је очекивао отиде Пушкин са генералом Паскевићем на Кавказ, где се у бојевима веома одликовао.

Вративши се са Кавказа дочекал је био најодушевљеније, а том је приликом и Наталијина мати била према њему боље расположена те му 21. априла да руку своје кћери са којом се Пушкин венча у Москви на Спасов-дан 1831. године.

Те је године написао и «Капетанову кћер» и спремао материјал за «Путачеву буну».

У брзо за тим нађе се у лошим материјалним приликама, те је долазио и до очајања; а да би чаша жучи била превуна, поче свет да испреда, како му је жена неверна и како је у интимнијим односима са неким Дантесом, сином холандског посланика. После многих анонимних писама, која је добијао, Пушкин пошаље Дантесу позив за двобој; али се овај оправда, рекавши, да долази у кућу ради сестре Пушкинове жене, којом се у брзо и ожени; али се односи, ипак, не поправиле. Одбивши Дантесову свадбену посету и вративши му једном писмо, прилике се све више и више заплеташу: док најзад Пушкин, због једне нове сплетке, не науди да ствар прекрине. Написаши Дантесову оцу писмо пуно увреда, очекивао је секунданте, — који и дођоше. — На двобоју Дантес сиртно рани Пушкина. Два дана доцније (29. јануара 1837. год.) испустио је своју душу највећи руски песник....

Пушкин је до краја приближио поезију к животу — те у томе и јесте једна од његових најважнијих заслуга за руску литературу. Песни је приступио све човечанство, али се од ње тражи да буде и народна. Пушкин је и народни правац издигао на највећу висину.

и тако створио појезију независну од подражавања. По томе, Пушкин је народни песник, јер је био прокинут чисто руским духом. По различности облика он је многобројан, а појезија му је кроз проткана уметничком истином. Опевајући живот, тражио је у њему само естетичку страну, за то га је Гогољ, велики руски приповедач, и назвао „песником естетичке стране истинског живота“. Тако се развијајући, Пушкин је и достигао до потпуне самосталности.

„Русија је изгубила у њему“ вели Жуковски „љубеног народног песника. Она га изгуби онога часа, када му се завршаваше са-

зревање; нестало га, када се стигло до оне повратне тачке, на којој се душа наша, праштајући се са шумном, каткад и неуредном снагом младости, коју је геније обузмио — предаје више тихој моћи зрелог мушанства, свежој као и прешања, и ако, може бити, не тако бујној, али више творачкој. У којога се Руса са његовом сарћу није откипуло са срца и нешто своје? Савна садашње владавине изгубила је у њему својега песника, који би јој припадао као Державин — слави Катарине, и Карамзин — слави Александра....

ПУШКИНУ

О слободноу руске равске лире,
Превородноу руских идеала,
Онаплоћењу дивне руске душе —
И слава и хвала!

Његова је лира израз моћи руске:
Исусовску љубав Истина јој дала,
Античку лепоту чар језика руског —
Таквој лири хвала!

Дуго ј' руска рука у чедној простоти
На западног врта свехлао цвеће брава;
Пушкин први узбра цвет са руских њива
— Пушкину је хвала!...

Земља Омировска, гусала, гуслара
Земља Србинова паћена и мала
То по себиштује и Генија здрави:
Слава ти и хвала!

Р. Ј. Одавић.

ТУРГЕЊЕВ О ПУШКИНУ

Када оно 23. маја 1880. године Руси свечано открише споменик Пушкину, тада је у седници „Общества любителей Россійской Словесности“ држао говор и велики романописец Н. С. Тургенев.

На тога говора вадило она места која ће послужити као карактеристика великог руског песника.

У самом уводу овако говори Тургенев о Пушкину:

„Пушкин је био први уметник-песник. Уметност, узевши ову реч у оном ширем смислу који собом обухвата и појезију, — уметност као онаплоћење идеала који су у основи народног живота а који одређују његову духовну и наравствену енциклопедију — једно је од корених својстава човечијих. Већ предосећана и манифестована у самој природи, уметност се јавља, истина, као подражавање, али је она одухотворена још у најранијем доба народног живота као нешто што човека одликује. Дивљак из камене епохе који је уцртао онтрини кременом на парчици удешеној кости медвеђу или буди какву главу — није више дивљак, није животиња. Али тек онда када творачком силом својих изабраника народ достигне потпуни и властити изражај своје уметности, своје појезије — он тада ступа у потпуно право за своје место у историји; он добија свој духовни облик и свој глас — он ступа у браство са другим народима који га признају. Није Грчка без рамлага названа Хомерова, Немачка — Гетеова, Инглиска — Шекспирова отаџбина. Не мислимо да одричемо важност другим појавама народног живота — у сфери религијозној, државничкој и др.; али особиност на коју сада указасмо — даје народу његова уметност, његова појезија. Овому се не треба чудити: народна уметност — његова је жива, лична душа, његова је мисао, његов језик у њеном значењу речи; достигнув свој потпуни изражај, уметност постаје достојање свега човечанства више него наука, јер је уметност речита, човечанска, мисаона душа, душа вечита јер преживљује живот свога тела — свога народа. Шта нам је остало од Грчке? — Душа њезина! Религиозни а с њима и научни облици такође преживљају народе у којима су постали, али преживљају само с тога што је у њима вечни и онтри; појезија, уметност преживљају с тога што је у њима лични, живог.

Пушкин је, понављамо, био наш први песник-уметник. У песнику, као у потпуном изразу народног живота, огледају се два основна начела: начело примљивости и начело саморадње, начело мушко и женско — слободни смо додати. У нас Руса, који доцније ступисмо у круг јевровске породице, оба ова начела имају и другу, нарочиту боју; наша је примљивост двојака: примљивост за свој властити и примљивост за живот западних народа са свима његовим богатствима, али у исти мах и са грким плодовима за нас; а наша саморадња такође има неку нарочиту, несразмерну, напуну али каткад и генијалну моћ. Сетите се само Петра Великог којога је природа веома слична Пушкиновој.“

„Ова двојструка примљивост видна се озрцала у песникову животу: рођење у старом племићком, господском дому, за тим туђинско васпитање у лицеју, утицај тадашњег друштва које беше прожето туђинским принципима; Волтер, Бајрон и велика народна војна двацесте године; па онда прогонство у забачене руске крајеве, проучавање народног живота, народног језика, па за тим старина дојиља са својим епским причањима.... Што се тиче саморадње, она се у Пушкину рано пробудила па, брзо изгубивши свој дугачки, неодређени карактер, пређе у слободно стварање. Није му још било ни 18 година када му је песник Ваљшков, прочитавши његову епигу: „Радѣть облаковъ летучая гряда,“ узвикнуо: „Где ти аликонца, како је тај почео писати!“ Ваљшков је погодио: тако још нико не беше писао у Русији....“

„Питање: може ли се Пушкин назвати народним песником у смислу Шекспира, Гетеа и др. оставио за сада као питање. Али нема сумње да је он створио руски песнички, руски литерарни језик и да је нама, његову потомству, остало ићи по оном путу који је он својим генијем обележио.“

„У језику, што га Пушкин даде намазимо све животне погодбе и руско стварање и руска примљивост дивно су изржени у овом великом језику, а Пушкин је био величанствени уметник.“

Види је: руски! Сама суштина, све особине његове појезије слажу се са особинама и суштином нашег народа. Не говорећи о мушанској лепоти, снази и јасноћи његова језика — она простодушна истина, одсуство лажи и фразе, искреност и утајано осећање — све ове дивне врте дивних руских људи напенајују у Пушкиновим творевинама не само нас, његове земљаке, него и оне туђинце до којих

допреше његови производи. Суђења таквих туђинаца драгоцене су нам, јер их не ствара родољубни жар. »Ваша појезија,« рече ми једном Меримо, познати француски писац и Пушкинов поштоваца којег је називао, маа' да не у присуству самога Виктора Иго, највећим песником своје епохе: »ваша појезија тражи пре свега истину а денота јој сама по себи долази; наши песници, напротив, иду са свим противним путем: муче се и брину за ефекат, досетку, блесак; а ако им се уз то јави и могућност да не вређају истину, можда ће се, тек тада, и њом послужити.«

»Дд, Пушкин је био централни уметник, човек непосредно близак сржи народног живота. Тој његовој особини треба додати и ону моћну силу самосвојног присвајања туђих облика, силу коју нам и туђини поштују и признају, истина под маловажним именом: моћ асимиловања.«

»Све је то тако.... Али можемо ли ми по праву назвати Пушкина националним песником, у смислу свеопштег (ова се два израза често мешају) као што називамо Шекспира, Гетеа, Хомера?

Пушкин није могао све учинити. Не треба заборавити да је он имао извршити два посла који су у других народа веком и вековима раздвојени, тј.: утврдити језик и створити литературу. Поред овога он је био још и такве несрећне судбине каква стално и злурадо гони наше изабране. Није навршио ни 37 година, а она га отрже од нас. Није могуће без дубока бола, без тајног ма и неоправданог негодовања читати речи у једном његовом писму што га написе на неколико месеци пред своју смрт: »Моја се душа шири: ја осећам да могу стварати!« Стварати! А већ се знало оно проклето зрно што је требало да учини крај бујној моћи творачкој!«

»Међутим ни Пушкина не мимонђе судбина зачетника уметника-песника. И он је осетио хладноћу сувременика; а доцнија кодела још се више удалише од њега, јер не осећаху у њему потребе, не васпитаваху се њиме; тек од скорог времена оважа се повратак к његовој појезији. Пушкин је и сам предосећао ту хладноћу ондашње публике. Као што је знао, он је у последњим годинама свога живота, у најлеснијим годинама свога стварања, остављао у свој портфељ и такве производе као што су »Мидний Всадник«.... Да је све то Пушкин наслућивао, доказ је његов познати сонет »Песнику«.... Не могу се отети искушењу да не украсим тим песничким заатом свој бади и слаби прозни говор.

Нек народне хвале холост ти не буде,
Увехнуће љубав коју народ нуди,
Чућеш суд будала, смех гомиле људе
Ал' ти сталан, хладан и спокојан буди!

Ти си цар и владар! Живећ сјај се снажи
И слободан ходи куд те тежје воде,
Најмилијих мисли усавршуј плоче
А часома раду награда не тражи.

У теби су оне! Имаш свога суда,
Њим оцењуј строго дела свога труда,
Буде ал' суд новољан — и награде има!

Остан' масу нек се против њега бори,
Нек плајује на олтар где твој огњ гори,
И нек у незнању трножац ти има!

26 МАЈА 1828

— ПУШКИН —

Зашто си ми дѣт, животе,
Дару ташти и случајни?
И зашто те на смрт приу
Осудно удао-тајни?

Ко је мене вражјом влашћу
Из ничега свету дао,
Задахнуо душу страшћу
А дух суњом узрујао?

Дух ми празан.... срце пусто....
Нигде дила преда мноме;
Монотони шум живота

15/V 99.

Тешко нада срцу моме.

Вера.

»НОВА ИСКРА« излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Книжев. Споменик бр. 7.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић.

А МА Ј Л И Ј А

— А. С. ПУШКИН —

Тамо где се море нија,
Вечно стење заплускује,
Где топије месец сија,
Где се Турци наслађује
У харему дивних вила,
Тамо ми је једног дана
Амајлију поклонила
Врачарица непознана.

Нити ће ти подарити
Силно благо са истока,
Свет ти неће покорити
Што верује у пророка,
Нити ће с топаог југа
У завичај да поврати,
Да загрлиш даљног друга,
Не може ти помоћ дати.

Тад ми рече жена мила:
Чувај ово док те траје,
У њој јесте чудна сила —
Љубав ово теби даје.
Ал' од вама и од гроба,
Од болести и од змија
Неће тебе у то доба
Спасти моја амајлија.

Ал' лукаве када очи
У срцу ти плам пробуде,
У тишини благе ноћи
Кад те лажно усне љубе —
Амајлија моја тада
Од срдчних нових рана
Сачуваће тебе млада,
Мили друже с даљних страна.

Д. Ј. Димитријевић.

РАЗНО

— Пушкинова прослава у Тавријском Двору. Велики руски народни празник у спомен А. Пушкину прослављен је на Спасов-дан у дворанама и врту Тавријског Двора у Петрограду оригинално и веома допаљиво. Свечаност је приредила руска Книжевно-Уметничка Заједница. У Програму су биле две опере чија су либрета из Пушкинових радова. Једна је »Бахчисарајски фонтан« коју је компоновао Арениски, а друга »Алеко«, из Пушкинове поеме »Цигани«, коју је компоновао Рахманинов. Поред ових двеју опера била је и велика процесија разних типова из Пушкинових дела (око 400 лица) која је прошла кроз дворнице а затим и кроз врт. Из врта су поново ушли у дворницу и суделовали у апотеози коју је удеоно познати уметник Н. Н. Каравић. У свечаној дворници била је огромна Пушкинова биста коју су израдили ученици вајарске академије под надзором академичара В. А. Беклемишева. Она су у великој дворници била застрта великим панортежима из Пушкинових дела а од познатих уметника Крижичког (»Светогорски манастир«), Кондратенка (»Село Михаиловски«), Самокиш-Сутковске (»Јевђење Овгени«), Овсјанникова (»У Лукоморју дуб је зелени...«) и Самокиша (»Полтава«).

— Пушкинска изложба у Царској Академији Наука у Петрограду. О свечаности Пушкинове стогодишњице свечано је отворена у Петрограду изложба ових ствари које су везане за име великог песника. У изложби су ови одсеци: 1. Аутографи и фотографски снимци неколиких оригиналних аутографа — у свему 93 комада; 2. Журнали — 21 комад; 3. Дела и издања А. С. Пушкина — 51 комад; 4. Азманаси, албуми и зборници — 28 комада; Портрети и пејзажи — 525 комада; и, најзад, неколико лично Пушкинових ствари. Оних ствари нема много али су веома значаја. Најтужније утиче оно несрећно оловно зрно које пре времена прекиде Пушкинов живот. Зрно је догичасто, а стављено је у златну хранионину. Ту су и Пушкинова три претега. Ту је знаменити прстен »Амајлија« (види весму у овом броју) који му поклониле кнегиња Воронцова. Овај прстен доцније иређе у руке В. А. Жуковскога, а његов син поклониле га И. С. Тургеневу. Ту је Пушкинов прстен који је данас на руци Великога Кнеза песника Константина Константиновича; и на послетку Пушкинов прстен што га беше дао за лутрију у дому Рајевских, а који доби М. Н. Рајевска, доцније кнегиња Волконска. Овим прстена ту је и сребри ковчежић са Пушкиновом косом; ту је Пушкинова нагностница која представља гроб Наполеона I; на гуњчије перо којим је писао и, између осталих ствари, и сабла коју је песнику поклонили кнез Паскевић.

У множини Пушкинових портрета највећу важњу привлачи портрет који је 1827. године масни бојама радио В. А. Тропинин а по поруци С. А. Соболевског. Дуго се мислило да је овај највернији Пушкинов портрет изгубљен, докле га пре кратког времена не најоште и тако сачувао верни лик генијалног песника.

Парна Радикална Штампарија Кн. Спом. бр. 35.